

SZEGED

ISMERTETŐ A VÁROS MÚLTJÁRÓL
ÉS JELENÉRŐL, KULTÚRÁJÁRÓL ÉS
KÖZGAZDASÁGÁRÓL

ÍRTA

TONELLI SÁNDOR Dr.

SZEGED, 1926

KIADJA A DELMAGYARORSZAO HÍRLAP- ÉS NYOMDAVÁLLALAT RT.

Mikor a kiadó ezt a kis könyvet útjára bocsájtja, a szerző kötelességének tartja, hogy az olvasó előtt beszámoljon keletkezésének históriájáról. Ez év március havában az Országos Iparegyesület tervbe vette, hogy érdekelttségével egy előadás-sorozatban ismerteti meg a nagyobb vidéki városok kulturális és gazdasági életét. A ciklus első előadását március 4-én az előadó tartotta meg Szegedről. Miközben erre az előadásra készült, egyre jobban látta, hogy milyen nehéz rövid összefoglalásban nyújtani egy városról mindazt, ami valakit, aki a viszonyokkal közvetlen tapasztalatból nem ismerős, érdekelhet. Az előadás után több oldalról azt a kérdést intézték hozzá, hol lehet Szegedről mindazt megrögzítve találni, amit egy rövid óra keretében vázolt. Sajnos, a kérdésekre az előadó adós maradt a felelettel.

Tapasztalatait egy vacsora alkalmával egy kisebb szegedi társaság előtt tette szóvá és ez a könyv tulajdonképpen a vacsora után kifejlődött eszmecserének köszönheti létrejöttét. A beszélgetés során szóba került, hogy Szegednek van ugyan öt kötetes monográfiája,

a város története, népélete, mezőgazdasága fel van dolgozva önálló munkákban, vannak a városról különböző jóságú útmutatók, de hiányzik egy igazi *ismer'tetés*, amelyet akár az idegennek kezébe lehetne adni, akár pedig a szegedi ember is tájékozódhatnék belőle. Világos ebből, hogy mi ennek a könyvnek a célja. Kevesebb a monográfiánál, de több az útmutatónál, amely csak a külsőségeket, tereket, uccákat, szobrokat és házakat sorolja fel. *Képet* akar adni a város múltjáról, jelenéről, kultúrájáról, közigazdaságáról, helyzetéről és jövő lehetőségeiről. Ennek megfelelően a könyv egyes részeinek feldolgozása nem is teljesen egyenletes; nagyobb tér van biztosítva az olyan részeknek, melyek szélesebb közönség érdeklődésére fARTHATNAK számot, míg más kérdések inkább csak utalás formájában vannak érintve. Számok és statisztikai adatok tömkelege helyett a kötet megelégszik a legfontosabb adatok leszögezésével, melyeknél megvan a valószínűsége, hogy meg is maradnak az olvasó és érdeklődő emlékezetében.

Szeged földrajzi helyzete.

Szeged, Magyarországnak népességre második városa, kerekszámban 120.000 lakossal, a Nagy Alföld medencéjének délkeleti részén, a Tisza jobbpartján fekszik, nem messze attól a ponttól, ahol ez legnagyobb mellékfolyóját, az Erdélyből jövő Marost felveszi. Mint a legtöbb alföldi magyar városnál, Szegednél is, a sajátképeni városhoz még terjedelmes határterület is tartozik. Ennek kiterjedése 814 km², vagyis 141775

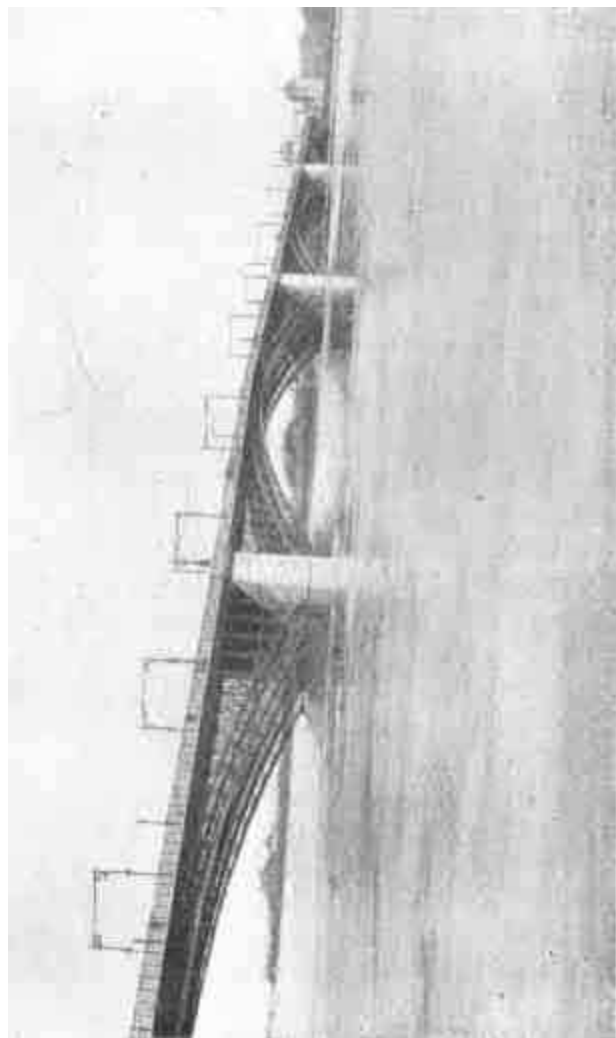
ALACSONY VIZÁLLÁS A HÍZÁRN

kat. hold. Ez a határterület alakját tekintve némileg szabálytalan formájú V betűt alkot, melynek egyik szára Kiskunfélegyháza, másik szára pedig Szabadka és Kiskunhalas irányában nyúlik el. Ahol a V betű két szára összetalálkozik, a Tisza mellett fekszik a sajátképeni Szeged város. A halárterület két ága közé a Csongrád vármegyéhez tartozó Kiskundorozsma község ékelődik be. Egy kisebb része a szegedi határnak, Újszegeddel egyetemben a Tisza balpartjára, a Tisza és Maros által alkotott szögletbe esik.

A város egész határterületével a Tisza medencéjéhez tartozik. Mindazonáltal egyáltalán nem az az abszolút síkság, mint a Tiszántúl egynémely része. Határának nyugati részét a *Duna-Tisza közének hátsága* érinti, amely nagyjából északnyugat-délkeleti irányban lejtősödik a Tisza felé. A szegedi határnak elég nagy nívókülönbségei is vannak. Magának a városnak átlagos magassága az Adriai tenger színe fölött 86 méter; a határ legalacsonyabb pontja azonban 80, legmagasabb pontja pedig 131 méter. A most épülőben levő tanyai vasút északi szárnyának végállomása például egy magasságba esik a városháza tornyának erkélyével.

Vízrajzi tekintetben Szeged jellegzetességét a *Tisza* adja meg, amely az úgynevezett nagyfai átvágásinál lép a város területére és a vedresházi átvágásnál hagyja e). Medre a város egész területén töltések közé van szorítva, amelyek védekezésül szolgálnak a folyó hirtelen áradásai ellen. A Tisza szintjének ingadozása ugyanis igen nagy s a legmagasabb és leg-

alacsonyabb vízállás közötti különbség a 11 métert is meghaladja. Egy rendes kereskedelmi kikötő megépítése ezért tartozik Szegeden a legnehezebb problémák közé. Két képünk a Tisza legmagasabb és legalacsonyabb állása közötti különbséget tünteti fel a szegedi közúti hídnál. A Tisza esése a város határában igen csekély és ennek következtében folyása, hacsak áradás nincs, igen lassú. Áradás idején főleg a város fölött a Tiszába betorkolló Maros igen sok homokot hoz magával, amely a medret állandóan duzzasztja. Ezért a Tisza medre állandó kotrásra szorul. A *Maros*, a másik nagy folyó, amely Szeged határát érinti, a várostól mintegy félóránnyira, Tápé község alatt ömlik a Tiszába. Régebben kisebb vontatott hajók közlekedtek rajta; a vasutak kiépülése óta ez a primitív hajóforgalom teljesen megszűnt. Gőzhajózásra a Maros mai szabályozatlan állapotában nem alkalmas és csak fát tutajoznak rajta Erdélyből. Az ország megcsonkítása előtt a szakköröket erősen foglalkoztatta a Maros szabályozásának kérdése, főleg abból a szempontból, hogy a Tisza-Maros szögébe, amely szénellátás tekintetében a régi Magyarország legrosszabbul ellátóit vidékei közé tartozott, a peirozsényi és zsilvölgyi szénnek olcsó vízi úton való szállítása lehetővé tétessék. Utoljára 1917-ben a három legjobban érdekelt város, Szeged, Arad és Temesvár és az ottani kereskedelmi és iparkamarák tűzték ki napirendre ezt a kérdést és a megvalósítás módozatainak megbeszélésére közös értekezletet is tartottak. Ez alkalommal felmerült az a terv is, hogy a Maros

A TISZA LÉONARDUSZNAKI VIZÁLJÁSA 1910 MÁJUSBAN

felső szakaszának esése elektromos energia kitermelésére is kihasználtság. Ezeket a terveket a háború szerencsétlen befejezése természetesen halomra döntötte. Ezt azért kell megemlíteni, mert utóbbi időben hozzá nem értő laikusok emlegetni szokták a megmaradt Tisza és Maros vízirejének kitermelését és hasznosítását. Sajnos, az ilyen álmódosításokra csak egy válasz lehet, hogy akár a Tisza, akár pedig a Maros magyar szakaszának az esése oly csekély, hogy belőle elektromos energiát kitermelni nem lehet.

A két folyón kívül Szeged határában még jelentékeny vízfelületet alkotnak a nagy számban előforduló *sziksós tavak* is. Ezek közül legjelentékenyebb *Fehértó* a várostól északi irányban, körülbelül 6-7 kilométer távolságra. A Fehértó a szeged-budapesti vonalról, Szeged felől jövet, Kiskundorozsma állomás elhagyása után jobbkéz felől látható. Vízfelülete mintegy 2200 hold de mélysége legtöbb helyütt a fél métert nem haladja meg. Nagy nyári melegben a tó legnagyobb része ki szokott száradni. A Fehértó Magyarországnak egyik legnagyobb madárvonulási állomása. A Fehértó és vele együtt Szeged határában még nyolc másik tó viszonyait legutóbb Rigler Gusztáv professzor vizsgálta meg és megállapította, hogy mindezek a vizek több-kevesebb gyógyhatással rendelkeznek, különösen azonban igen nagy mennyiségű kristálysódát tartalmaznak, amely kitermelés esetén milliárdokra rugó értéket képvisel. A Fehértó iszapjának és vizének szódátartalmát Rigler prof eszszór például kereken 28,000 vagonra becsüli. Néhány év

előtt a város halgazdaságot rendezett be, ami azonban csak az esetben volna állandósítható, ha akár kutak, akár a Tisza vizének bevezetése révén gondoskodás történék, hogy a medencének szárazság idején is elegendő vize maradjon. Egy komoly és nagyszabású halgazdaság berendezése Szegedre nézve annál is inkább jelentőséggel bírna, mert a Tisza nagy halgazdagsága az utolsó évek folyamán erősen megcsappant. Ez a jelenség főleg a Tiszának és mellékfolyóinak szabályozásával van összefüggésben: a kiöntések, melyek ivás idején a halak tanyájául szolgáltak és a szaporodás legkedvezőbb területei voltak, mindenfelé megszűntek.

Esős években a Fehértó vizét a Matyér vezeti le, amelyet a tóval egy csatorna köt össze. A Matyér a dorozsmai határból jön szegedi területre és 8.7 kilométernyi medret alkot.

A többi ereknek a szegedi határban nincs nagyobb jelentőségük. Bármely Szegedről szóló leírásban meg kell azonban emlékezni az úgynevezett *vadvizekről*, amelyek esős években a Duna-Tisza közének egyik legnagyobb csapását alkotják. Ezek a vadvizek a Duna-Tisza közti hátságnak lefolyó vizei, amelyek természetesen a legmélyebben fekvő szegedi határ felé lejtnek és ott igen nagy területeket borítanak el. Vizüket az úgynevezett lúdvári zsilip vezeti le a Tiszába. Ez a levezetés azonban nagyrészt csak teoretikus értékű és vadvizek kérdése, noha már öt éve külön kormánybiztosságuk is van, amely évről-évre közzé szokta tenni megzabolásuk programját, az alföld e részének visszatérő csapásai közé tartozik.

A város lakossága

az 1920. évi népszámlálás adatai szerint 119.109 főre rúgott. A megelőző 1910. évi népszámlálás szerint 118.328 volt a város lélekszáma. E fiz év népszaporodásának csekély volta mindenesetre a világháború által okozott közvetlen emberpusztulásban és a születések számának csökkenésében keresendő. Mindenesetre azonban az 1920. évi népszámlálás adatainak közzététele erős meglepetést okozott Szegeden, mert általánosan az a hit vott elterjedve, hogy a megszállás elől Szegedre menekültek, a város lakosságának számát erősen megszorították. Ezt a hitet látszott igazolni az a nagyfokú lakáshiány is, amely a háború befejeztétől kezdve Szegeden egyre fokozódó mértékben vált érezhetővé. Mint azonban a körülmények mulatták, ez a lakáshiány más okoknak volt tulajdonítandó.

A régebbi statisztikai adatok a város lakosságának fejlődését következőben tüntetik fel:

1789-ben	21.579
1818-ban.....	28.351
1841-ben.....	44.000
1857-ben.....	62.700
1869-ben.....	71.022
1880-ban.....	73.675
1890-ben.....	87.210
1900-ban.....	102.991
1910-ben.....	118.328

Az 1920. évi népszámlálásnál kimutatott 119.109

lélekből 58.460 volt férfi és 60.649 nő. *Anyanyelvre* nézve ez a lakosság következőleg oszlott meg:

Magyar	115.270	96.7 %
német	2.528	21%
tót		34.7
oláh		23.2
szerb		31.9
egyéb		32.4

Hitfelekezetek szerint a megoszlás a következő volt:

Római katolikus	102.529	86.9 %
görög katolikus	517	
református	5.443	4.6
evangélikus	1.773	1.5 %
unitárius	68	
görög-keleti	738	
zsidó	6.954	5.8 %
egyéb	94	

Ezekhez a nyers és önmagukban keveset mondó számokhoz két megjegyzést kell hozzáfűznünk. Az egyik az, hogy a kerekszámban 120.000 főben kimutatott lélekszámot korántsem lehet teljes egészében *városi lakosnak* tekinteni. Közel negyvenezer lélek ugyanis nem a városban, hanem a határban, a tanyákon él. Erre még a következőkben, a város viszonyainak ismeretetésénél visszatérünk és itt csak a statisztika helyes értékelése szempontjából szögezzük le ezt a megállapítást. A másik körülmény, amelyre a város történetének vázolásánál is rá fogunk mutatni, az, hogy régente *Szeged korántsem volt az a teljesen magyar város*, mint most. A XVIII. század elején Szegeden a magyar-

ságnak a hegemoniának erős küzdelmet kellett folytatni a betelepített rácokkal és állandóan szaporodó németekkel. A szegedi polgárság lajstromkönyve érdekes bizonyosságát nyújtja, hogy a XVIII. század folyamán milyen nagy számmal özönlöttek be idegenek a város területére. A város magyar lakossága ezeket csak nehezen tudta felszívni és asszimilálni. Miután azonban a város magyarsága ezt a nemzeti feladatát teljesítelte, idegen területeken is fellépett a magyarság terjesztője gyanánt és rajokat bocsájtva ki a Bácska és Bánság felé, ott gyarapította a szomszédos községek magyar elemeit és terjesztette a magyar etnikum határait.

Adatok Szeged múltjából.

Az olyan természetű városismertetések, aminőnek ez a kis könyv szánva van, rendszerint ki szoktak terjeszkedni a múlt vázolására is. Ha ennek a szokásnak akarunk eleget tenni mi is, akkor el kell mondanunk, hogy Szeged már igen régi települési hely. Az első telepések, akiknek kő- és csontszerszámai láthatók a városi múzeumban, valószínűleg a város határában levő öthalmon és a Tisza kiöntéseiből kiemelkedő halmokon ütötték fel tanyájukat, amelyek emelkedettebb fekvésüknél fogva nagyon alkalmasnak mutatkoztak arra, hogy vadászó és halászó emberek ott hónaúl szolgáljanak.

Mint városszerű települési hely, Szeged valószínűleg földrajzi helyzetének köszöni alapítását, melyre bevezető sorainkban utaltunk. A város már az Árpád-

kori oklevelekben mint jelentékeny település van megemlítve. Egyik tároló állomása volt az Erdélyből az Alföldre irányuló sókereskedelemnek, melynek a Maros volt az egyik legfontosabb közlekedési és szállítási útvonala. Első ízben egy 1199. évi oklevélben van megemlítve.

Valószínű azonban, hogy a város történetét tulajdonképpen jóval messzebb időkbe kell visszavinnünk, mint azt az okmányszerű bizonyítékok alapján megtehetjük. A lebontott szegedi várból előkerült faragott kövek, amelyek között ismét régebbi építmények maradványai szerepelnek, esztendőkön keresztül a városi múzeum pincéjében voltak elhelyezve, anélkül, hogy szakszerűen megvizsgálták volna őket. A legutolsó két három esztendő alatt Sebestyén Károly múzeumi őr tanulmányozni kezdte őket és meglepetéssel látta, hogy kétségtelen római eredetű téglák, római faragások és szoborfejek kerülnek elő a kövek közül. Ezek eredetét illetőleg, minthogy a Duna—Tisza köze sohasem állott római uralom alatt, következtetésekre vagyunk utalva. A Bánság Moesia superior provinciához tartozott és lehet, hogy a torontáli szöglettel szemben valami hídfőállás-féljék lehetett a rómaiaknak, de az is lehet, hogy amolyan *pénétration pacifique* történt ebben az irányban, aminőt a mi korunk félbarbár országainál tapasztalhatunk. Valószínű az is, hogy Szeged helyén kell keresnünk a jzig-szarmaták *Partiscum* nevű települését, melyről az ókori írók több helyütt megemlékeznek. Mindenesetre fel kell tételeznünk, hogy már ebben az időben a Duna-Tisza közén út

vezethetett a Maros torkolatától a Dunához, Baja vagy Tolna irányában.

A magyar középkorban Szeged jelentőségét, melyet az Árpádok korában szerzett, évszázadokon át megtartotta. 1444-ben Szegeden kötötték meg azt a békét, melynek felbontását a szerencsétlen török háború követte, ahol az ország ütközetet és királyt veszített. A mohácsi csata után a törökök Szegedet több ízben kirabolták, 1541-ben megszállották és 1549-ben romokban heverő régi várát felépítették. A vár építésénél, mint a megmaradt emlékek igazolják, a környékben feldúlt templomok és kastélyok köveit használták fel. A vár és város 1686 október 22-ig állott török uralom alatt, mikor is Vallis és Veterani tábornokoknak sikerült visszafoglalni. Az 1715. évi országgyűlés Szegedet, régi jogaira való utalással, a *szabad királyi városok sorába* beiktatta.

A török uralom és az azt követő viharos idők alatt Szeged rendkívül sokat szenvedett, de természetes földrajzi fekvése és lakosságának energiája szám-talan csapás után is vissza tudta szerezni régi jelentőségét. Noha már a török veszedelem első idejétől kezdve tömegesen lepték el rác menekülők a várost, a török uralmat követő évtizedekben pedig Szeged állandó idegen betelepüléseknek volt színhelye, a város nemcsak ezeket a betelepülőket magyarosította meg, hanem gócpontja lett az egész délvidéki magyarságnak, melynek vonzási köre messze kiterjedt. A valóság azonban az, hogy a *legmagyarabb város* díszítő jelzője sokáig egyáltalán nem felelt meg a valóságnak, ellenkezőleg Szegednek erős küzdelmet

kellett folytatni magyarságának megtartásáért és biztosításáért. Még a napóleoni háború idején is a belvárosi polgárőrségi századnak német volt a szolgálati nyelve és a szerbség szinte a negyvenes évek derekáig olyan jelentőségű volt a városban, hogy egy-két tanácsbéli mindig az ő köréből került ki. A múlt század derekán német színészek még rendszeresen játszottak Szegeden. 1867-ben történt alakulása alkalmával a Szegedi Lloyd-társulat tárgyalási nyelve magyar és német volt. 1870-ben még komoly formában felmerült *Szegediner Lloyd* néven egy német nyelvű napilap alapításának terve. Ekkor azonban Szeged magyarsága már oly abszolút erejű volt, hogy vele szemben minden idegen elemnek teljesen el kellett némulni.

Szeged és a délvidék megmagyarosításában különösen az *iskoláknak* volt nagy részük, melyek közül a város büszkeségét képező kegyes tanítórendi főgimnázium 1719ben létesült. Aránylag későn, 1801-ben alakult Szegeden az első nyomdavállalat. 1848-49-ben az önvédelmi harcból Szeged páratlan áldozatkészséggel vette ki részét, amennyiben négy honvédszászlóaljat állított fel a haza védelmére. 1849 február 2-án a város nemzetőrsége a szerb martalóccsapatokat, amelyek a várost meg akarják szállani, véresen visszaverte. Júliusban székhelye volt Szeged a menekülő magyar kormánynak és Aradra költözése előtt az országgyűlés a Zsótér-házban tartotta utolsó üléseit. Augusztus 2-án a város határában, a szőregi síkon a visszavonuló honvédsereg csatát vesztett, ami bevezetése volt a bekövetkező gyászos eseményeknek.

Az átalakulás ideje.

Akárcsak az országos viszonylatban, Szegeden is az abszolutizmus idejével esik össze a nagy átalakulás kezdete, amely rövid néhány évtized alatt megváltoztatta a gazdasági életet és modernizálva az eladdig többé-kevésbé elszigetelt életet élő városokat, azokat az ország vérkeringésébe bekapcsolta. A közigazgatás és jogszolgáltatás kettéválasztása, a telekkönyv, a jobbágyfelszabadítás, pénzügyi közigazgatás és a csendőrség lényegükben a Bach-korszak maradványai. Mellékesen megjegyezve Szegeden a Bach-korszakban számozták meg először a házakat, akkor tartották az első rendszeres népszámlálást és akkor pecsételték le első ízben a kisüstöket is. A nagy nemzeti vonatkozásoktól eltekintve, ezek az apróságok melyekhez a dohánymonopolium, akciz meg stempli is hozzájárult, semmiesetre sem voltak alkalmasak ahhoz, hogy az új rendszert népszerűvé tegyék Szegeden. Az abszolút korszak megyefőnöke, Bonyhády Perczel István, akiről igen érdekes adatok vannak feljegyezve a Szeged múltjáról szóló különböző könyvekben, állandó harcban is állott a város lakosságával.

Az igazi nagy átalakulásnak azonban nem az ilyen adminisztratív természetű intézkedések, hanem a *közlekedés* terén beállott változások voltak az előidézői. Fel van jegyezve, hogy az *első gőzhajó* 1833 szeptember 3-án látogatta meg Szegedet. A *Duna* nevű gőzhajó Széchenyi Istvánt hozta magával, aki útját propagandának szánta a tiszai városokban. A rendes hajó

zás azonban a Tiszán csak 1845-ben kezdődött meg. A hajózásnál is sokkalta fontosabb volt, hogy az ötvenes évek elején megkezdődött az osztrák-magyar államvasúttársaság *pest-temesvári vonalának kiépítése* és 1854 február 17-én Szeged megnyílt a teherforgalom számára. Temesvárig a vasút 1857-ben épült ki. Az új közlekedési eszközök térfoglalása mellett a város gazdasági életében nagy eltolódások történtek. A török időktől kezdve híres *szegedi vásárok* jelentősége, minthogy a kisebb helyek is bekapcsolódtak a forgalomba, alábbszállt, de ezzel szemben a városnak, mint állandó gabona- és terménykereskedelmi centrumnak a jelentősége nagyban emelkedett. Több jelentős ipari, kereskedelmi vállalat és pénzintézet Szegeden erre a periódusra, a negyvenes-hatvanas évekre viszi vissza alapítását.

A városnak e gazdasági fellendülésével és tagadhatatlan modernizálódásával bizonyos mértékig ellentétben áll, hogy az abszolutizmus utolsó esztendeiben Szeged és környéke lett a színhelye a Rózsa Sándor féle *rablóvilágnak*, amelyet csak Ráday Gedeon királyi biztos tudott vasszigorúsággal letörni a hetvenes évek elején.

A nagy árvíz.

Történetének folyamán 1879 március 12-én érte Szegedet a legnagyobb csapás. A Tisza áradata a város fölött mintegy 20 kilométerre átszakította az úgynevezett percsorai védtöltést és hátulról megkerülve a várost, annak legnagyobb részét elpusztította.

A város 5800 háza közül 5458 dőlt romba és a vésznek másfélszáznál több emberélet esett áldozatul. Egykorú becslések szerint a kár 11,800.000 forintra, vagyis mai értékben körülbelül félbillió koronára rúgott. Szeged azonban ezt a pusztulást is kiheverte. A Tisza Lajos gróf királyi biztos által vezetett újjáépítési munkálatok nyomán egy új és a réginél sokkal szebb Szeged emelkedett ki a hullámsírból, melynek a Tisza jobb partján fekvő része nagy tereivel, árnyékos sétányaival, széles sugárutaival és körutaival, szabályos utcáival, egyike lett a legrendezettebb magyar városoknak s arányaival a jövő nagyvárosi fejlődés lehetőségét is biztosítja. Ez alkalommal épült meg a várost övező *körtöltés* és történt meg a város nagy részében a nívó emelése is. Az egyes helyeken még látható földbe sülyedt házak, az árvíz előtti Szeged maradványai. A nagy munkát, egy város teljes újjáépítését a pusztulás után természetesen csak a kormány és társadalom támogatásával lehetett végrehajtani. De bármennyi segítséget is kapott ez alkalommal Szeged az államtól, Magyarország többi részeitől, sőt még a külföldtől is, — aminek hálás emlékét ma is őrzik nevükben a Bécsi, Berlieni, Londoni, Párisi, Brüsszeli és Római körutak, — az újjáalkotásnak mégis saját lakosságának ösereje volt a legfőbb tényezője. Bizonyos mértékig még azt is meg lehet állapítani, hogy a rekonstrukció befejezte után Szeged éveken át mostoha gyermeke leit a kormánynak. Túlságosan elevenen állt az árvíz után nyújtott támogatásnak az emléke és ha intézmények létesítése esetén Szeged

is jelentkezett az igényeivel, nem egy esetben éreztették vele, hogy nagyon is sokat kapott az államtól és igényeivel héttérbe kell vonulni más, főleg nemzetiségi vidékeken fekvő városok előtt. Ma szinte nemzeti kötelességük a magyar kormánynak, hogy azokat a mulasztásokat, melyeket a világháborút megelőző harminc esztendő alatt Szegeddel szemben elkövettek, jóvá tegyék.

Mindazonáltal az árvizet követő évek Szeged nagyarányú fejlődésének az esztendői. Nagyarányú építkezések, kereskedelmi és ipari fellendülés, intézmények alapítása jellemzik ezeket az esztendőket. A régebben Torontálmegyéhez tartozott Újszeged 1880-ban egyesült Szegeddel, 1884-ben építette meg a párisi Eiffel-cég Feketeházy magyar mérnök tervei alapján a Tisza két partját összekötő közúti hidat, ugyanazon évben kapott Szeged fővámmhivatalt, 1886ban került Szegedre a dohánygyár, 1890-ben megalakult a kereskedelmi és iparkamara, Csongrád és Bácsbodrog vármegyékre kiterjedő hatáskörrel, közben pedig sorra emelkedtek a modern köz- és magánépületek, melyek a városnak egy időre a *palotás Szeged* melléknevet szereztek meg.

A háború és a francia megszállás ideje.

Azt a nagy fellendülést, amelynek Szeged főleg a kilencvenes évektől kezdve nekiindult, derékben törte ketté a háború. A megkezdett munkákat félbe kellett hagyni, — a fogadalmi templom falai éveken keresztül csonkán meredeztek az égnek, — a függő-

ben levő szép terveket pedig el kellett tenni jobb időkre. Magának a háborúnak vérzivatarai a várost nem érintették, de a véráldozatokból lakossága bőségesen kivette a részét. Szeged igazi nyomorúsága a háború utáni esztendőkre esik.

Újkori történetének legmozgalmasabb napjait Szeged ezekben az esztendőekben élte át« 1918 decemberében a Franchet d'Espéray tábornokkal megkötött belgrádi szerződés alapján a város stratégiai jelentőségére való hivatkozással a franciák Szegedet *katonai megszállás* alá helyezték, amely 1920 március 1-ig tartott. Kezdetben ez a megszállás teljesen katonai jellegű volt, a közigazgatásba a franciák egyáltalán nem avatkoztak bele és azzal sem törődtek, mikor a folyton erősödő bolsevista propaganda után a proletárdiktatúrát 1919 március 22-én Szegeden is kikiáltották. Néhány nap múlva azonban, mikor a szegedi direktórium budapesti utasításra hadiszereket akart kicsempészni a városból, a franciák a proletárdiktatúrát megszüntették, a polgári közigazgatást helyreállították és ennek élére egy francia katonai kormányzót állítottak, aki az úgynevezett keleti hadsereg parancsnokságától kapta rendeleteit. Még valamivel a franciák előtt, 1918 november 24-én a Tisza túlsó partját és vele együtt Újszegedet a Nagy-kikinda felől jövő *szerbek* szállották meg és jóval a trianoni béke megkötése után, 1921 augusztusban ürítették ki.

Ma a viszonyok utólagos bírálata alapján, kellő higgadtsággal meg lehet állapítani, hogy a francia

megszállás az ország többi részének helyzetéhez képest valóságos szerencse volt Szegedre nézve, mert a várost megkímélte a proletárdiktatúra borzalmaitól» a románok fosztogató hadjáratától és a szerb megszállás barbarizmusaitól. Szeged így jóformán egyetlen városa maradt az országnak, amely nagyjából és egészében intakt módon élte át az 1918-1920 esztendőket. A megszállás ideje alatt azonban a városnak igen komoly nehézségekkel kellett megküzdenie. A tőle északra fekvő területek a vörösök, a délre eső részek pedig a szerbek uralma alatt állottak és a város belterületén élő lakosság élelmezése és ellátása, melyet az ország többi részeiből érkezeit menekültek is állandóan szaporítottak, sokszor kemény feladat elé állította a város hatóságát. A szerbek és románok rosszakarata mellett néha szinte kalandos módon kellett élelmiszereket szerezni a franciák támogatásával a Bácskából és Bánságból, szénét és fát Erdélyből, ipari cikkekét egész Jugoszlávián keresztül Olaszországból és Ausztriából.

A Szegeden székelte francia parancsnokok közül különösen háromnak a neve maradt meg erősebben a város lakosságának emlékezetében. Ezek voltak *Betrix* ezredes, aki március 22-fől júniusig, *De Tournadre* tábornok, aki augusztus elejétől a megszállás végéig működött városkormányzói minőségben és *Charpy* tábornok, aki a Szegeden székelő 76. hadosztálynak volt a parancsnoka, július elején, mikor a franciák élelmezési létszáma Szegeden és környékén a legnagyobb volt s elérte a 28.000 embert, az a híre járt,

hogy Charpy tábornok van a vörös Budepest ellen operáló hadsereg parancsnokául kiszemelve.

Ilyen tervek ugyanis átmenetileg forogtak fenn a franciáknál, anélkül, hogy azok a komoly megvalósulás stádiumába kerültek volna. De nemcsak az ő terveik nem kerültek megvalósulásra, hanem a francia politika volt az, amely megakadályozta azt, hogy

a szegedi kormány

a hadsereg szervezésére és a bolsevizmus leverésére vonatkozó terveit megvalósítsa. Az úgynevezett szegedi kormány *Károlyi* Gyula gróf elnöklése alatt 1919 május havában Aradon alakult meg, abban a feltevésben, hogy a megszálló francia hatóságok el fogják ismerni és támogatni fogják a bolsevizmus elleni küzdelemben. Arad azonban a közben bekövetkezett román megszállás miatt nem bizonyult alkalmasnak arra, hogy a kormánynak székhelye legyen és így a *Károlyi* kormány arra határozta magát, hogy működésének színterét Szegedre teszi át, ahol a tartalékos tisztekből alakult század május 7-én meglepetésszerűleg lefegyverezte a kommunista érzelmű katonákat, a Kelemen Béla volt főispán elnöklése alatt megszervezett antibolsevista komité pedig előkészítette a teret egy új politikai szervezkedés számára. A románok azonban a Szegedre költöző kormányt útközben Mezőhegyesen feltartóztatták és néhány napra internálták. Az internáltságnak francia közbenjárásra történt megszüntetése után *Károlyi* Gyula csonkán maradt kormányát Szegeden kiegészítette és átvette *a bécsi komitéval* a szegedi

politikusok által már megindított összeköttetés fonalát. Tulajdonképeni tevékenységet az első szegedi kormány, melyben *Teleki* Pál töltötte be a külügyi, *Horthy* Miklós pedig a hadügyi tárcát, nem fejthetett ki, mert a franciák hivatalosan nem ismerték el, anyagi eszközök megszerzésében nehézségeket gördítettek eléje, a magyar haderő létszámát pedig 1300 főben limitálták. A Károlyi kormány nehézségeit még a belső ellentétek is fokozták, melyek a benne képviselt szélső jobboldali és szélső baloldali elemek között egyre jobban kiélesedtek. Nem érthetvén el célját, a Károlyi kormány július legelején lemondott. Varjassy Lajos közvetítésével a franciákkal való tárgyalás után néhány nap múlva megalakult *a második a szegedi kormány*, melynek *Ábrahám* Dezső lett a miniszterelnöke. Ez a kormány nevezte ki *Horthy* Miklóst a szervezendő nemzeti haderő főparancsnokává. A Budapest ellen tervezett katonai akciót azonban ez a kormány sem tudta megindítani s csak augusztus 10 körül, miután a románok már Budapestet megszállták s a bolsevizmus megbukott, sikerült a Szegeden szervezett csapatokat a szerb és román demarkációs vonal közötti sávon a Dunántúlra átvinni. A második szegedi kormány ténykedései közé tartozik, hogy a régi törvényhozásnak Szegedre menekült tagjaiból, a politikai pártok és társadalmi szervezetek képviselőiből megalakította az úgynevezett *magyar nemzeti bizottmányt*, melynek *Zichy* Aladár gróf lett az elnöke. A kommün bukása után Budapesten az ügyek vezetését a *Friedrich* kormány vette át s a politika súlypontja is Budapestre

tolódott át. A szegedi kormány és a magyar nemzeti bizottmány működése így szinte önmagától megszűnt. Formálisan a szegedi kormány augusztus 19-én mondtott le.

A forradalmak és a francia megszállás idejének ez a dióhéjba szorított története természetesen nagyon kevésbé alkalmas arra, hogy azok számára, akik nem töltötték ezeket a hónapokat Szegeden, megérzékel* tesse azt az életet, amely ez időben Szegeden uralkodott. Szinte azt lehet mondani, hogy Szeged francia ellenőrzés alatt álló független városi köztársaság volt, melynek területe a sajátképeni városon kívül Dorozsma, Algyő és Tápé községekre terjedt ki. A város, amely telve volt francia csapatokkal, — köztük algíri spahikkal, szenegáli négerekkel, anamitákkal, madagaszkári hovákkal, — a szervezendő magyar hadsereg tisztjeivel és az egész ország menekültjeivel, állandóan a túlzásfoltóság képét mutatta. A legkülönbözőbb nemzetközi bizottságok állandóan járták a várost, amely szigetként emelkedett ki a legellentétebb politikai érdekek összeütközésének középpontjából. Hogy csak egy példára utaljunk, 1919 szeptember elején, a kommün bukása után, szóba került, hogy a franciák kiürítik a várost s ez alkalommal azon a kérdésen, hogy helyüket ki foglalja el, a szerb és román ellentétek annyira kiélesedtek, hogy a francia megszállást a trianoni béke megkötése utáni időpontig meg kellett hosszabbítani, nehogy a szövetségesek ütközzenek össze egymással.

A trianoni határ.

Az árvíz óta a trianoni határ megállapítása volt a legsúlyosabb csapás, amely Szegedet érte. Amíg azonban az árvíz pusztításait emberi munkával, akarással és energiával helyre lehetett hozni, a trianoni béke következményeit magának a békének visszacsinálása nélkül teljesen megszüntetni nem lehet

Az új határok megállapítása Szegedtől délre úgy történt, hogy tetemes színmagyar lakta területeket szakított el az országtól, amelyek azelőtt teljesen Szegedre gravitáltak és amelyeknek falvai jórészt szegedi kirajzásokból állottak elő. A Tisza innesső oldalán elveszett a nagy és színmagyar Horgos község, a túlsó oldalon pedig Torontál megyéből csak az úgynevezett háromszög maradt meg, szomorú emléke a régi Magyarország egyik legnagyobb és leggazdagabb megyéjének. Azelőtt Szeged centruma volt az alföld déli részének, most a gyakorlatban határváros lett belőle és a szegedi városház tornyából el lehet látni az elszakított területekre.

Magyarázni sem kell, hogy ennek a határmegállapításnak Szeged szempontjából mik lettek a következményei. Gazdasági és forgalmi szempontból Szeged jelentőségét tiszai fekvése és a budapest-bukaresti és alföld-fiumei vasútvonalnak a kereszteződése és ezzel kapcsolatban a bácskai és torontáli helyi érdekű vonalak egy részének bekapcsolódása adta meg. A határmegállapítás óta a Tisza hajóforgalma minimálisra redukálódott, a temesvári vonalon

pedig a forgalom teljesen megszűnt. A szerbek még a Simplon expresst is, amely a francia megszállás ideje alatt Szegeden keresztül járt, átkerelték a csupán közúti közlekedés számára épült zentai hidra és a torontáli helyi érdekű vasutakra. Az 1925. évi brüsszeli nemzetközi kereskedelmi kamarai konferencián épen e sorok írója mutatott rá, hogy ez a közlekedési politika még a szerbek és románok érdekét sem szolgálja, de mindenesetre ellenkezik az általános vasút-biztonsági szempontokkal és európai közlekedési érdekekkel. A helyzet azonban adva van és ennek következtében Szeged geopolitikai tekintetben új orientáció elé kényszerült.

Ha ugyanis Szegedtől Bajáig a Duna-Tisza közén át egy egyenes vonalat húzunk, ami ettől a vonaltól északra esik, nagyjából homok, ami pedig délre esik, bácskai televény. Ami északra esik, az már a vasút megépítésétől kezdve állandóan Budapestre gravitált és a déli rész volt Szeged vonzási területe. A Bácska és Torontálmegye alimentálta legfőképpen Szeged kereskedelmét, malom- és kenderiparát, oda dolgoztak a szegedi iparosok, viszont ezeknek a területeknek a kereskedői főleg Szegeden fedezték textilárukban és egyéb cikkekben a szükségletüket. Ezeknek a nyersanyagot szolgáltató és a kereskedelmet tápláló piacoknak az elvesztése volt a legfőbb okozója annak a válságnak, amelyen Szeged gazdasági élete az utolsó esztendőök folyamán átment s ez a veszteség súlyosbította még lokális természetű módon azokat a bajokat, melyek országszerte is jelentkeztek.

A háború szerencsétlen befejezése Szeged intézményeiben is idézett elő bizonyos változásokat, melyeket más körülmények között a város talán osztatlanabb örömmel fogadott volna. A kolozsvári *Ferenc József tudományegyetem* kényszerű átköltözése folytán nagyon szomorú módon ment teljesezésbe a városnak az az óhaja, hogy falai között egy felsőfokú tudományos intézménynek adjon helyet. Ugyanilyen módon került Szegedre a *csanád-temesvári püspökség*, a teresvári *posta- és távírdaigazgatóság* és a jezsuiták nagyszombati rendháza is. Ezeknek és még egyéb intézményeknek az elhelyezése és a velük együtt Szegedre került tanárok, tisztviselők részére megfelelő lakások biztosítása a várost éveken át a legnehezebb feladat elé állította, mely még ma sincsen teljesen megoldva.

A mai Szeged

abban a formában, ahogy ismerjük, az árvíz utáni újjáépítés munkálatait vezető teljhatalmú *királyi biztosság* alkotása, főleg pedig eltol származnak a város szabályozási tervei. A szabályozás alap gondolata volt, hogy az uccahálózat gerincét a Tiszától Tiszáig vezető két körút és az ezeket keresztező hét sugárút adja meg, az egészet pedig az árvíz elleni védekezés szempontjából fontos körtöltés vegye körül. A főszempont a város újjáépítésénél az árvíz elleni védekezés volt. A kis- és nagykörutat a királyi biztosság félig-meddig védgátnak is tekintette és a 30 méter széles kiskörút nivóját az 1879. évi árvíz magasságában, + 8.22 méterben, a 38 méter széles nagykörút nivóját pedig +7

méterben állapította meg. Ma azonban az árvízvédelemnek már csak a rakpart és körtöltés komoly tényezői, mert a Tisza árvizeinek szintje állandó emelkedést mutat. 1919-ben az árvíz legmagasabb állása 9*16 volt, vagyis 94 cm-rel több az 1879. évi árvíznél, mely a várost elpusztította. Jelenleg a körtöltés és a többi védvonalak 10*50-re vannak kiépítve.

Mikor a királyi biztosság megkezdte a város újjáépítését, tulajdonképpen két terv állott egymással szemben. Az egyik körülbelül a mai nagykörút vonalán egy széles parkövet akart s ami ezen belül van, azt akarta ellátni a városi élet minden attribútumával, középületekkel, rendezett uccákkal, csatornázással, vízvezetékkel, közvilágítással, szóval ebből a részből akart igazi várost teremteni, míg a külső részt meg akarta hagyni falunak. A másik terv, amely kivitelre került, a szabályozást a város egész területére kiterjesztette. Ennek következménye azonban az, hogy Szegeden a város periferiáin csaknem mindenütt a város összeölelkezik a faluval. Köröskörül egy széles faluszerű öv terpeszkedik a sajátképeni városi mag körül. Szeged városodása épen ezért meglehetősen nehezen halad előre, mert akár uccáinak rendezése, akár a csatornázás és közvilágítás megoldása aránytalanul nagyobb költségekkel van egybekötve, mint más, kisebb kiterjedésű városokban.

Ez a városhoz nőtt falu így tulajdonképpen teher-tétel, melyet még növelnek az újabban a körtöltésen kívül létesült különböző telepek. Ezek a telepek a háborús nyomorúságnak voltak szülöttei, mikor kis-

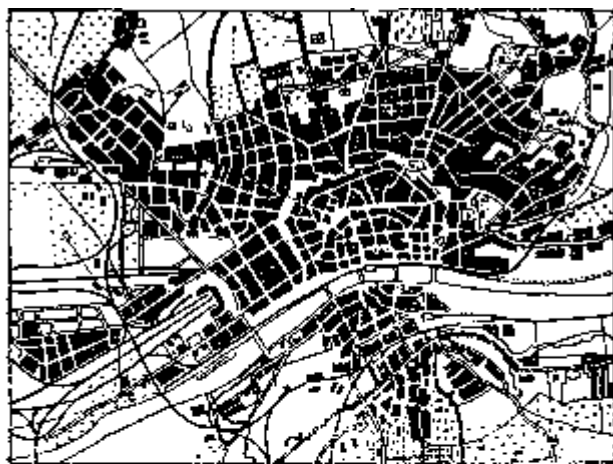
emberek olyan helyeket kerestek az építkezés céljaira, ahol a túlnagy telekár és az építkezési szabályrendelet nem nyomja őket. Előrelátható volt azonban, hogy mihelyt ezeknek a telepeknek a lakossága megszorodik, jelentkezni fog a kultúra utáni igényeivel és csak súlyosbítani fogja az amúgy is túlságosan szétterpeszkedett város terheit.

A mai Szegednek a súlyt a belterjes fejlődésre kell helyezni. A városnak még a kiskörúton belüli része is tele van üres telkekkel, vagy olyan vityillókkal, melyeknek egy modern városból el kell tűnniük. A kilencvenes és kilencszázas években sok ilyen telek beépült, de háború óta az építkezés megakadt. Így Szeged alaprajzának szabályozottságával, modern köz- és magánépületeivel, viszont azonban hézagaival egy sokat ígérő, de *be nem fejezett város* benyomását kelti. Szeged az a köpönyeg, amely ma még bő a viselője számára. Területén nem nyolcvanezer ember, hanem egy félmillió lakosú város is kényelmesen elférne. *A városnak még bele kell nőni az árvíz után nagyon szélesen megszabott keretekbe.*

A tényleges települési viszonyok illusztrálására mellékelten bemutatjuk ugyanabban a léptékben Szeged belterületének és a Majna melletti Frankfurt vázlatos térképét, mely utóbbi félmillió lakosával Szegednél alig valamivel nagyobb területet foglal el.

Szeged középületei, hídjai és szobrai.

Ismételjük, hogy ez a könyvecske nem szokványos útmutatónak készült és épen azért el is tekin-

VÁZRAJZA

tűnk a városnak uccák és terek szerinti ismertetésé-
tői. Ehelyett sorra vesszük Szegednek az épí-
tészeti és művészeti alkotásait, melyek egy vagy más
szempontból figyelmet érdemelnek.

Az árvíz előtti Szegedből kevés épület maradt
meg s ezek között még kevesebb a megemlítésre
érdemes. E régi építmények közül való a városháza
mellett az úgynevezett Zsótér-féle bérház, amely hatal-
mas méreteivel, de dísztelen és stílustalan homlok-
zatával tűnik fel. Nagy osztatlan tömegével igen hát-
rányosan befolyásolja a szomszédos szép városháza
hatását. Kisebb és szerényebb, mert csak egyemeletes»
a Klauzál féri úgynevezett *Kárász-ház*. Finom vonalú
és szép arányú épület. Ennek a háznak az erkélyéről
mondta el Kossuth Lajos híres 1849. évi beszédét
Szeged népéhez.

A Dugonics tér keleti oldalán, a Kárász ucca
folytatásában emelkedik a kétemeletes volt *kir. tábla
épülete*, eredetileg reáliskola. Ez a négy uccára néző
épülettömb egyszerű, minden hivalkodó cifraság nélküli
külsőjével egyik legszebb épülete a városnak. Igen
szépek és nemesek az épületrészek és részletek
arányai és egyszerű vonalai. Ezidőszérint ebben az
épületben az egyetem központi hivatalai, jog- és állam-
tudományi és bölcsészeti kara van elhelyezve.

Az árvíz előtti régi Szegednek történelmi emléke a
Stefánia-sétányon levő *várrom*, a régi vár utolsó marad-
ványa. Magát a várat a rekonstrukció idejében bon-
tották le; a megmaradt rész tulajdonképen a Tisza felé
nyíló kaput és hozzátartozó részeket foglalta magában.

Az árvíz utáni újjáépítés idejéből fölemlítendők a következő épületek:

A *városháza* a Széchenyi tér nyugati oldalán dominálja a környező épületekhez képest kissé túl-nagyra szabott teret. Az épületet Pártos Gyula és Lechner Ödön tervei alapján, barokkstilben építették, a régi városháza főalakjának megtartásával. Az épület aránylag csekély terjedelme dacára az e stílusbeli művek legsikerültebbjei közé tartozik. Nagyon szép az épület középrésze az erkélylyel és különösen utol-érhetetlen szépségű körvonalaiban és részleteiben a városháza tornya.

A Stefánia-sétány mellett épült *városi színház*, mint a híres Fellner és Hellmer-cég alkotása, igen impozáns méretű, főalakjában ugyan kevésbé sikerült, de részleteiben szép építmény. A nézőtér emlékeztet a budapesti népszínház, most nemzeti színház bel-sejére. Befogadó képessége 1400 személy.

A Tisza Lajos körút déli végén és a Gizella tér keleti szélén emelkedik a kétemeletes, a körúton 153 m. hosszú *piarista rendház és városi főgimnázium*. A hatalmas épület az ország egyik legnagyobb iskola-épülete s szigorúan stílszerű és komoly külsejével a német reneszánsz szép példája.

A főgimnáziummal szemben van az u. n. *honvéd-tiszti pavillon*, amely arról nevezetes, hogy miután rossz és süppedékes talajra épült, olyan mély az alapozása, hogy a járda alatt majdnem ugyanoly mélységre hatol le az épület, mint amilyen magas a járda felett.

A Széchenyi téren előkelő helyet foglal a Maixner Károly tervei szerint épült *törvényszék* palotája. A komoly külsejű épületnek igen díszes kapuzata van, kapualja 12 kőoszlopon nyugszik s szürke csiszolt márványból való lépcsője van. Az ellenforradalom idején ez az épület volt a szegedi kormány székhelye. Falában fog elhelyezést nyerni a *nemzeti megújulás emléktáblája*.

A törvényszék épületének megfelelő helyet foglal el a Széchenyi tér másik oldalán a *posta- és távírda-épület*. Mérsékeltén díszes német · reneszánsz stílű kétemeletes épület, szépen kiképezett oromzatokkal. Ennek terve is Maixnertől való.

A város újabb épületei közül felemlítendő a Stefánia-sétányt délről elzáró *kultúrpalota*, mely Steinhart és Lang tervei szerint épüli az ezeréves Magyarország emlékére. Az elnagyolt és csak külsőségekre törekvő millenáris építkezések iskola-példája. Az egész építmény kulisszaszerű, mélysége frontjához képest egyáltalán nincs; beosztása rossz. Főhomlokzata hatalmas kőoszlopaival és indokolatlanul meredek kocsi-feljárójával a Rudolf térre és a közúti híd feljárójára néz. Tartalmazza a százezer kötetes Somogyi-könyvtárt és a városi múzeumot, melyről még alább teszünk említést.

Ugyancsak a millenium idején épült a díszesnek tervezett, de kevésbé sikerült *városi gőzfürdő* a Tisza Lajos körúton, a református templommal szemben. Szerencsétlenül illeszkedik be hosszan elnyúló alacsony és nyugtalan vonalával a környezet magas épületeinek tömegébe.

Annál szerencsésebb és mindenképen sikerült újabb épület az államvasutak szegedi *üzletvezetőségének* közeli palotája. Igen szépen határolja el az artézi kútnak háromszögű terét.

A szegedi *személypályaudvar* felvételi épülete az elmúlt kor stíl és egyéniség nélküliségének példája.

Vasúti építmény volt és még ma is leginkább *leszámoló hivatal* néven ismeretes a Korcsolyázó téren az a hatalmas palota, melyben 1924 óta fokozatosan különböző egyetemi intézetek nyertek elhelyezést. Négy uccára terjedő homlokzata a román stílus elemeinek alkalmazását mutatja.

A Kálvária téri új *felső ipariskola épülete* ezidőszerint szintén egyetemi célokat szolgál; különböző klinikák vannak benne elhelyezve. Ez az épület a legújabb építőművészeti irány képviselője, amely nem a klasszikus stílek utánzásában és a díszes részletek alkalmazásában, hanem a tömegek hatásában keresi a szépet.

Egyik legújabb építkezése a városnak a színház mellett a Sebestyén Endre műépítész tervei szerint 1920-ban épült *Belvárosi mozi*. Az épület külseje neoklasszicisztikus stíljében, kellemes arányaival igen előnyösen emelkedik ki a város sablonháztengeréből. Ezidőszerint ez az országnak legnagyobb és legmodernebb moziépülete.

Szegednek nagy terjedelméhez és lakosságának számához arányítva meglehetősen kevés temploma van. A középkorban fennállott tizenhét templom közül ma csak az alsóvárosi templom áll.

Az *alsóvárosi templom* a XV. század végén épült a hanyatló gót stílus ízlésében. Műtörténeti becse nem nagy, mert hiányzik róla mindenféle művészeti részlet» ellenben hatalmas arányai és belső térhatása figyelmet érdemelnek. A török hódoltság idején leégett és boltozata leszakadt, mostani csillagborda mennyezete későbbi időből való.

1924-ben bontották le a belvárosi *Szent Demeter templomot*, hogy helyet teremtsenek az új fogadalmi templomnak. A Szent Demeter-templom a XVIII. században az akkor divatos bécsi barokk stílusban egy régebbi gót stílű templom helyén, sőt a régebbi templom maradványainak felhasználásával épült. Toronyának lebontása alkalmával legnagyobb meglepetésre a munkások egy belső nyolcszögű toronyra bukkantak, amelyet a barokk templom építése alkalmával egyszerűen körülépítettek. Ez a nyolcszögletes csonka torony mindenesetre Szegednek legrégibb építészeti emléke, mert egész építészeti stílusa a XIII. századra utal. Mikor a régi Szegednek ez a legbecsesebb emléke a bontás alkalmával előbukkant, voltak egyesek, akik ezt is le akarták rombolni, mert féltették tőle a fogadalmi templom architektúrájának érvényesülését. Szerencsére a vallás- és közoktatásügyi minisztérium beleszólt az ügybe és a műemlékek országos bizottságának javaslatára a csonka tornyot műemléknek minősítette.

Részben a lebontott Szent Demeter-templom helyére épült a sokkal nagyobb és díszesebb *fogadalmi templom*, melyet a város közönsége az 1879.

évi árvíz emlékére emeltetett. Ezt a háború kitörése előtt Schulek Frigyes terveinek felhasználásával kezdték meg, de építése a háború következtében abban maradt. A terveket a háború után Foerk Ernő módosította és költségkímélés szempontjából egyszerűsítette és most ebben a megváltozott formában közeledik a befejezés felé. Két hatalmas kampanileszerű tornyával, hatalmas kupolájával és tömegének arányaival a fogadalmi templom nemcsak a város fölött uralkodik, de kétségtelenül az egész Alföldnek is egyik legnagyobb szabású építészeti alkotása. A külső munkálatok teljes bevégzése 1927-re van előirányozva, a belső kiképzés és díszítés azonban mindenesetre hosszú évekig el fog tartani.

A *rókusi templom* egy régebbi kisebb kápolna* szerű építmény helyére épült 1909-ben egyszerű gót stílusban, háromhajós bazilika alakban. Külseje egyszerű, annál szebb és díszesebb művészi kiképzésű belseje. Szép oltárképe Vastagh Györgytől való.

A *felsővárosi templom* igen egyszerű és a XVIII. század ízlésének megfelelő építmény, különös figyelmet érdemelnek itt azonban az igen szép, barokk stílusban faragott templompadok. A templomhoz kapcsolódik a minoriták klostroma.

Szeged egyik legszebb és stílusban legnemesebb építménye a Kálvin téri *református templom*. Ezt a város újjáépítése idején, a múlt század nyolcvanas éveiben építette világhírű mesterünk Schulek Frigyes, akinek ez egyik legjobb alkotása.

Az *evangélikus egyház* a Tisza Lajos körúton,

méreteiben és díszében igen szerény kis épület, bár ennek ellenére is meglátszik rajta Schulek mester munkája.

A szegedi *zsidó templom* méreteiben a legnagyobb az országban. Impozáns térhatásában, kiváló a belseje és nagyon szépek az üvegfestésű ablakai, de külsejének stílusa kevésbé szerencsés. Baumhorn tervei szerint épült 1902-ben.

A templomok sorában még megemlítendő a *szerb egyházközségnek* a XVIII. század végén épült temploma, amelyet a legutóbbi időben restauráltak.

A belvárosi temető felé vezető úton épült a késői barokkstílusú *Káhária kápolna* és a Templomtéren a szintén barokkstílusú úgynevezett *Rozália kápolna*. Nindakettő a város rekonstrukciójának idejéből való.

Két állandó jellegű híd vezet át a Tiszán. A kétvágányú *vasúti híd* 1854-ben épült, hat nyílású s különösen érdekes pilléreinek szerkezete.

Az árvíz előtti Szegednek csak hajóhídja volt, ezt az újjáépítés idején egy állandó híddal váltották fel. A nemzetközi pályázaton a párisi *Eiffel-cég* maradt nyertes egy tervvel, amelyet Feketeházy magyar mérnök készített. Három évi munka után 1883-ban adták át a forgalomnak. Európa legszebb hídjai közé sorozható. Ezidőszerint már a híd nagyon megérett az alapos tatarozásra, sőt átépítésre is, amit főleg a használat és a járművek súlyának állandó növekedése tesz szükségessé.

A hídépítéssel egy időben létesült a *szegedi rakpart* is a Tisza folyó jobb partján, Wein Aurél tervei

szerint. A hatalmas méretű kopárt nagyszerűen oldotta meg a város árvízvédelmét a folyó felőli oldalon. A kedvezőtlen általajviszonyok azonban a rakparton sok bajt okoztak. 1889-ben a közúti híd alatti rész dőlt be, legújabbán pedig a Stefánia sétány előtti szakaszon állott elő talajcsuszamlás következtében nagyobb szabású deformáció, amely még nincsen helyrehozva.

Árvízvédelmi célra szolgál a *körtöltés* is, amely az egész várost félkör alakban körülfutja. Erről már fentebb, a Tisza vízviszonyainak ismertetésénél emlékeztünk meg.

A szegedi szobrok sorozatában legelső és még mindig legszebb a Dugonics téren álló *Dugonics András szobor*. Reményi Ede egyik hangversenye vetette meg a szobor alapját, a költséget pedig gyűjtésből, vigalmakból és hangversenyekből szedték össze. Mintáját Izsó Miklós készítette, de a kivitel korai halála miatt tanítványára, Huszár Mihályra maradt, kinek ez első önálló műve, egyúttal művészi hírnevének is meg-alapítója. A szobrot 1876-ban leplezték le.

1902-ben leplezték le a Klauzál téren *Kossuth Lajos* ércszobrát, amelyet Róna József készített. Ezzel a szoborral indult meg a többi szegedi szobor létesítése gyors egymásutánban.

Sorrendben a következő volt *Tisza Lajos* gróf. Szeged újjáalkolójának szobra a Széchenyi téren, a városházzal szemben. Ez a korán elhunyt Fadruz János kiváló és utolsó műve. Leleplezték 1904-ben.

A következő évben 1905-ben avatták fel ugyan-

csak a Széchenyi téren, az ármentesítő társulatok és a kormány költségeivel készült *Vásárhelyi Pál* szobrot. Mátray Lajos műve s arról nevezetes, hogy ez volt az első mérnökszobor az országban.

Ugyancsak 1905-ben készült el *Klauzál Gábor* ércből való mellszobra, ifj. Vastagh György műve, amely a kultúrpalota nyugati oldala előtt, a Stefánia sétányon áll.

A Stefánia sétány árnyas fái alatt emelkedik *Erzsébet királyné* fehér márványszobra, amelyet Ligeti Miklós készített s amely a Szegedi képzőművészeti egyesület buzgólkodása folytán készült 1907-ben.

A Stefánia sétány tiszaparti részén áll még *Dankó Pista*, a nagy nótaköltő fehér márványszobra, Margó Ede műve. Leleplezték 1912-ben.

1912-ben történt *II. Rákóczi Ferenc* ércből való lovasszobrának leleplezése is a Széchenyi tér északnyugati parktükreben. Ez is ifj. Vastagh György munkája.

A legújabb szobrok is a Széchenyi téren állanak, gróf *Széchenyi István* fehér márványszobra a postapalota előtti parktükörben, készítője Róna József és a törvényszék előtti parkrészen *Deák Ferencnek* hatalmas sziklatömbön álló ércszobra, Zala György műve. Az előbbit 1916-ban, az utóbbit 1917-ben leplezték le.

A tulajdonképeni szobrokon kívül még egynehány emlékmű is díszíti a város tereit és parkjait.

Az úgynevezett *honvédemlék* az újszeged-szőregi 1849. évi csata emlékére épült a Gizella téren, a városi főgimnázium előtt 1896-ban. Magas gránitoszlopon ülő kiterjesztett szárnyú turulmadár az emlékmű.

A közeli Templom téren, a fogadalmi templom homlokzata előtt emelkedik Köllő Miklós, korán elhunyt szobrászművésznünk alkotása, a szép *Szentháromság szobor*. Fölszentelték 1896-ban.

Az újszegedi oldalon, a Tisza védtöltésének koránáján emelkedik egy hatalmas *betonobeliszk*, amelyet 1903-ban emelt az Országos mérnök- és építészegyesület Bertalan Lajosnak, a Tiszaszabályozás nagy harcosának emlékére.

A Stefánia sétány északi részén áll *Rapaics Radónak*, a hazai folyók szabályozása körül szerzett érdemeiért emelt domborművei díszített kőobeliszkje. Állította 1912-ben a földművelésügyi minisztérium.

A város hatóságai és hivatalai.

Ennek a könyvnek legkevésbé sem célja a város hatóságainak és hivatalainak címtárszerű, nevekkel is súlyosbított felsorolása; aki e tekintetben kíván tájékozódást szerezni, az a kimondott címtárakhoz, vagy telefonkönyvekhez forduljon útbaigazításért. Ismertetésünk keretében csupán azokat a hatóságokat és hivatalokat soroljuk fel, amelyek megemlézése hozzátartozik a városról alkotott kép teljessé tételéhez. Ebből a szempontból például annak megemlézése, hogy a városnak tanácsa van és hogy az a tanács milyen ügyosztályok szerint dolgozik, vagy hogy hány kerületi tiszti orvos van Szegeden, feleslegesnek mutatkozik.

Az *egyházak* sorában Szegeden lélekszámra legerősebb a róm. kath. egyház, melynek ezidőszerint püspöksége is van a városban. Szeged nyújt ugyanis

otthont a Temesvárott román uralom alá került csanádi püspökségnek. A világi lelkészségek mellett rendházuk van Szegeden a ferencrendieknek és minoritáknak, 1920-ban pedig a cseh uralom elől Szegedre költözött a jezsuiták nagyszombati rendháza. A róm. kath. egyház mellett van még református, evangélikus, gör. kel. szerb és zsidó hitközség Szegeden.

Közoktatásügyi intézmények a négy fakultásos (jog és államtudomány, orvostudomány, bölcsészet, matematika és természettudomány) Ferenc József tudományegyetem, piarista és állami gimnázium, állami reáliskola, tanítóképző intézet, négy polgári, 15 belterületi és 78 tanyai elemi iskola, felső ipariskola, faipari szakiskola, fiú és leány felsőkereskedelmi iskola-kereskedő- és iparostanonciskola, zeneiskola, tankerületi főigazgatóság, tanfelügyelőség, különböző iskolai internátusok.

Igazságügyi intézmények a kir. tábla, törvényszék» járásbíróság, főügyészség, ügyészség, börtönigazgatóság, továbbá mint érdekképviselői szerv az ügyvédi kamara és közjegyzői kamara.

Ipari és kereskedelmi intézmények a kereskedelmi és iparkamara, kerületi munkásbiztosító pénztár, hatósági munkaközvetítő, iparfelügyelőség, mértékhitelítő hivatal, ipartestület és mint szabad érdekképviselőlek a Lloyd Társulat és a Szegedi Kereskedők Szövetsége.

Mérnöki hivatalok az államépítészeti és folyam-mérnöki hivatal.

Egyéb másodfokú *állami hivatalok* Szegeden a pénzügyigazgatóság, államvasúti üzletvezetőség, kerü-

leti rendőrfőkapitányság, honvéd vegyes dandárparancsnokság, állami erdőhivatal.

A város jellege.

Valamely városnak a jellegét a pusztta külsőségeken kívül a lakosságnak *foglalkozások* szerinti megoszlása adja meg. Ez a jellegmegállapítás főleg a magyar városoknál igen fontos, mert lakosságuknak aránylag nagy százaléka foglalkozás és ideológia szempontjából tulajdonképpen városi lakosnak nem tekinthető. A népszámlálási statisztika szerint a legfontosabb foglalkozási ágak százalékosan következőleg oszlottak meg Szegeden:

Östermelő.....	38.7%
Ipar	23.9 „
Kereskedelem és hitel	6.0 „
Közlekedés.....	7.7 „
Közszolgálat és szabad foglalkozások	5.5,,
Többi foglalkozási ágak	<u>182</u> „
Összesen	100.0 %

Mit mutat ez az összeállítás? Egy városban az összes foglalkozási ágak között az első helyet a mezőgazdaság foglalja el, szóval egy olyan foglalkozási ág, amely a városi élettől alapjában véve idegen. Második helyen áll 23.9 %-kal az ipar, amelyet rendszerint városi foglalkozásnak szoktak minősíteni, noha a kisebb kézműiparnak bizonyos hányada szintén nem kimondottan városi jellegű, hanem a mezőgazdaságnak járuléka. Hivatásánál és ideológiájánál fogva egyaránt városi foglalkozásnak tekintendő ellenben a keres-

kedelem és hitel, valamint a közszolgálat és mindazok mestersége, akik a szabad foglalkozások gyűjtőneve alatt vannak összefoglalva.

Gergely Endre „Helységeink városi jellege” című tanulmányában*) ennek a kérdésnek elbírálásánál mindenekelőtt annak a magnak a relatív jelentőségét igyekszik megállapítani, amely valamely tömörülésnek az igazi városi jellegét megadja. Kiindul abból, hogy ezt a magot leginkább a közszolgálatiak és szabad foglalkozások, továbbá a kereskedelem és hitel körébe tartozók adják meg. Ezek országos arányszáma együttevve 7.1 %. A városi jelleg megállapításához felállítja azt a követelményt, hogy a vizsgálat alá vont helységeknek e rovatok alá eső lakossága megfeleljen az országos átlag kétszeresének, vagyis a lakosság 14.2 %-ának, azaz $\frac{1}{7}$ -ének. Az ezen rovatok alá tartozó lakosság száma héttel megszorozva adja azt a lélekszámot, amelyet valamely helységnek fel kellene tüntetni, ha teljes és kimondott volna a városi jellege.

Gergely még az 1910. évi népszámlálási adatokkal dolgozott és figyelembe vette az elszakított területek nagyobb községeit is. Adatai az abszolút lélekszám és a városi jellegűnek vehető lélekszám között a következő érdekes eltéréseket tüntetik fel:

	Polgári lakosság 1910. évi népszámlálás szerint	Elmélettleg kiszámított városi lakosság	Városi jelleg szerinti sorrend
Budapest	860.924	1,660.239	I
Szeged	114.766	90.930	VII
Szabadka	92.555	58.982	XI

*) Föld és Ember. 1924. 1. sz.

	Polgári lakosság 1910. évi népszámlálás szerint	Elméletileg kiszámított városi lakosság	Városi jelleg szerinti sorrend
Debrecen	89.648	97.055	IV
Pozsony	73.459	106.169	II
Temesvár	67.829	96.089	V
Nagyvárad	60.490	102.039	III
Kolozsvár	57.965	95.102	VI

A római számok a városoknak az elméletileg kiszámított városi lakosság szerinti sorrendjét mutatják. E számítás szerint Szeged mint város a magyarországi helységek sorában a második helyről a hetedik helyre kerülne.

Noha ezt a teoretikus kiszámítást nem lehet abszolút értékűnek tekinteni, feltétlenül van benne igazság. Szeged akár települési viszonyainál, akár pedig lakossága összetételénél fogva kevésbé „város”, mint lélekszám szerint. Ha valaki gyakorlatban akarná megítélni Szegedet, akkor legáltalában a *paraszt- és hivatalnokváros* elnevezést alkalmazhatná rá. Szegednek ugyanis a mezőgazdasági lakosság mellett még a hivatalnok eleme erősebb az országos városi átlagnál. Meg kell azonban jegyezni azt is, hogy azokon kívül, akik a közszolgálat és szabad foglalkozások alatt vannak kimutatva, voltaképpen a közlekedés alá tartozó lakosság nagy részét is hivatalnoknak kell tekinteni. Mindezekon felül pedig a hivatalnoki elem a többi társadalmi rétegekhez viszonyítva különböző intézmények idehelyezése következtében az ország megcsonkítása óta Szegeden inkább emelkedett, mini csökkent. Ez kétségtelenül bizonyos eltolódást ered-

ményezett a városi jelleg javára, de ezen belül a hivatalnokváros jellegét növelte.

Szeged jellegéről beszélve, még egy megfigyelést kell kiemelnünk. Szeged mint város, nemcsak külsőleg új, hanem polgárságának összetételében is. Intelligenciájában nagyon sok az *első generáció*. A felsőmagyarországi városoknak az a rétege, amely az évszázadokra visszamenő városi hagyományokat képviseli, Szegeden nagyrészt hiányzik. Talán ennek a körülménynek kell tulajdonítani, hogy Szegeden nincs meg mindig a múlt emlékei iránt a kellő megértés, sőt ellenkezőleg vannak, akik ebben az emlékekben szükkőködő városban még azt a keveset is, ami a múltból maradt korunkra, el szeretnék tüntetni. Így merülhetnek fel Szegeden olyan tervek, hogy a vár utolsó maradványát bontsák le és hogy a Demeter-templom lebontásánál előtűnt nyolcszögletes tornyot rombolják le, mert állítólag rontja a fogadalmi templom perspektíváját.

Így mindent egybevetve, Szeged városodását még befejezett folyamatnak nem tekinthetjük. Külső és belső fényezőknek kell találkozniuk ennek szolgálatában. Az elkövetkező esztendőkre e tekintetben még nagy feladatok várnak, melyekről alább a jövő terveinek ismertetésénél emlékezünk meg.

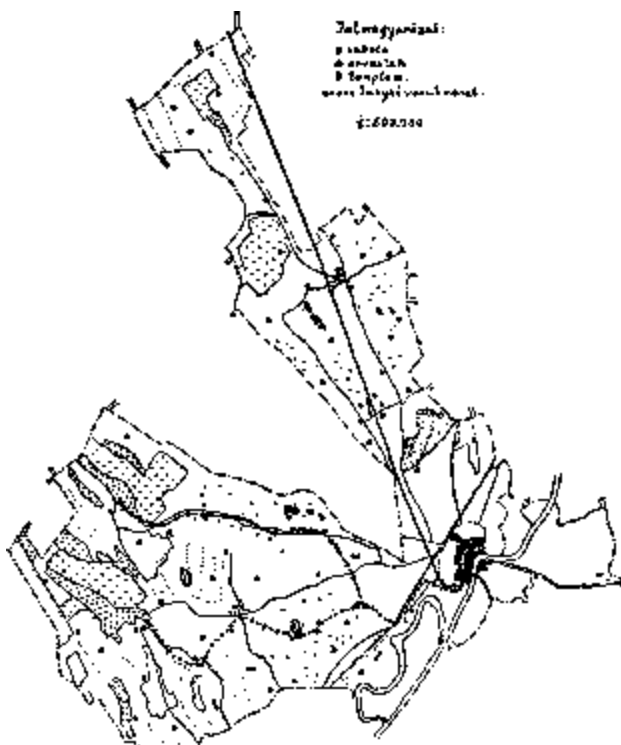
Város és tanya.

À mai Szeged gazdagságának és vagyonosságának legfőbb alapja a *föld*. Már említettük, hogy mint az alföldi magyar városok legtöbbszörének, Szegednek is

A KÖZÉPKORI CSONKA TORONY 1926 MÁRCIUSBAN

igen nagy kiterjedésű határa van. Ezek a rengeteg városi határok, melyek egy-egy kisebb német fejedelemséggel felérnek, a török idők emlékei, mikor egy-

másután néptelenedtek el az alföldi falvak, lakosságuk pedig beköltözött a szultán közvetlen uralma alatt álló városokba, ahol kevésbé volt kitéve a pasák, agák és bégek önkénykedéseinek. Szegednek a határa

141.775 kat. hold, vagyis kerekszámban 816 négyszögkilométer, Debrecené 957, Hódmezővásárhelyé 761, Kecskemété pedig 940. Valamivel kisebb, de még mindig igen tekintélyes határa van egész sor rendezett tanácsú városnak is.

Világos ezekből az adatokból, hogy az alföldi magyar városok népszámlálási adatai tulajdonképpen önámításon alapulnak. Kimutatnak Szegednél százhuszezer, Debrecennél százezer, Hódmezővásárhelynél és Kecskemétnél egyenként hetvenezer lakost, akinek jórésze *nincs*, helyesebben *semmi köze sincsen a városhoz*, A város tulajdonképpen csak közigazgatási fogalom, amely két egymástól különálló és élesen elkülönülő részből áll. Az egyik a szoros értelemben vett *urbs*, azoknak a tömörülése, akik egymással összefüggő uccákban, tereken, többékevésbé összefüggően épített házak tömegében laknak, ahol megvannak a városi életnek az előfeltételei, a másik a rengeteg kiterjedésű *határ*, ahol szőlők között, búzaföldek szélén, akácfák, vagy eperfák árnyékában fehérlenek a bogárhátú kis *tanyák*.

A tanyavilág jelentőségének megítéléséhez elég az az egyetlen adat, hogy Szegednek a népszámlálás által kimutatott 120.000 lakosából körülbelül negyvenezer kint él a tanyán. A város határát közel 100 km. műút, 54 km. szikelt út és 50 km. ki nem épített ut hálózza be. A tanyákon van két közigazgatási központ, 3 plébánia, 8 óvoda és 78 iskola. A tanyavilágban a lakott házak száma a nyolcezeret haladja meg. Ha tehát egy igazi városi statisztikát akarunk Szeged-

ről felállítani, negyvenezer embert le kell vonni a kimutatott létszámból. Ez a negyvenezer ember ugyanis csak a szegedi közigazgatás alá tartozik, anélkül, hogy lélekben valami köze volna a városhoz. Csak adót fizetni jár be a városba, hetivásárok alkalmával a terményeit, aprójószágát értékesíteni, de egyébként egyáltalán nem veszi ki részét a város életéből.

Csudálkozni ezen egyáltalán nem lehet. A szegedi halár V betű formájú. Ennek a V betűnek egyik szára jóval közelebb esik Szabadkához, a másiknak vége pedig Kistelekhez és Félegyházához, mint Szegedhez. Negyven kilométeres távolságról, gyakran hihetetlenül rossz, homokos, vagy sáros utakon bekerekezni a városba, nem tartozik a könnyebb mulatságok közé. Nem tréfa, a háború előtt volt Szegednek akárhány *szegedi illetőségű polgára, aki sohasem látta a várost*. A háború alatt egy közkeletű adoma volt Szegeden forgalomban az öreg tanyai magyarról, aki bevonuló fiát bekísérte a városba és csodálkozva állt meg a víztorony előtt:

— Hát mégis csak szép emléket építettek Kosuth atyánknak!

Az alföldi tanyavilágban még néhány esztendeje is előfordult, hogy télidőben, mikor lehetetlen volt papot hozatni, úgy temettek, hogy tömjént tettek a pipába és illatos füsttel *rápipáltak* a halottra.

Ennek a tanyai rendszernek voltak a múltban és vannak ma is lelkes védelmezői, akik az előnyei mellett igen szépen tudják felsorakoztatni az érveket. Helyes, ha a paraszt, — ma már kispap, — kint lakik a

földjén, mert akkor szorosabb *érzelmi* kapcsolatokkal fűződik hozzája. Aki a saját tanyáján lakik, annak nem kell időt pazarolni arra, hogy eljusson a munkahelyére. A városba betelepülő tanyai lakosból kivész a röghöz tartozásnak az érzése, sőt a fiatalabbja talán belép még a szakszervezetbe is. A tanyai rendszer védelmében a városok *érdemként* fel szokták hozni még azt is, hogy a tanyavilágban a városok az állam támogatásával iskolákat állítottak fel, tanyai orvosi és szülésznői állásokat rendszeresítettek, sőt még úgynevezett *közigazgatási központokat* is létesítettek, ahol van templom, rendőrség, állatorvos, szövetkezeti bolt és malom. Némi változással így volt ez a legutolsó esztendőig valamennyi alföldi város határában. Ennél több áldozatot a kultúráért és a város *jobbágyainak* gazdasági jóvoltáért kívánni igazán nem lehetett.

Ahány érv, annyi jóhiszemű tévedés, vagy tudatos ferdítés. Igaz, hogy a tanyai magyar, aki kint lakik az örökföldjén, vagy a várostól bérelt telken, közel esik a munkahelyéhez, de hihetetlen időt, gyakran napokat veszteget el, ha bejön a városba. A terményeit nehezebben tudja értékesíteni. Iskolák vannak ugyan, de mindenki elképzelheti, hogy hófúvaskor és télvíz idején pöttöm emberkéket nem lehet elküldeni négyöt kilométer távolságra. Az orvos és szülésznő gyakran néha elérhetetlen messzeségben lakik és a távoli tanyák lakói alig veszik igénybe. A súlyos beteg állapota nem nagyon javul, ha rázós parasztszekéren zötyögtek tíz kilométer távolságra. Még jó, ha az orvost

otthon találja, mert lehet, hogy ugyanakkor másik tíz kilométer távolságban van beteget látogatni. Kultúr-igények a tanyán nem fejlődhetnek, mert a kulturális szükségleteket csak az együttlakás, mások példájának a követése teremtheti meg. Elszigeteltségében a tanyai lakos még a saját mesterségében sem halad. Gazdálkodása primitív és ment minden haladástól.

A valóság az, hogy az alföldi városok csak a közigazgatási kényszerűség elemi követelményeit elégitették ki, mikor tanyai központokat létesítettek, ugyanakkor azonban *mesterségesen megakadályozták, hogy a tanyák falvakká sűrűsödjének*, vagy a tanyavilág közepén falvak képződjenek. Paragrafusok szögesdrójtját fektették a tömörülésnek az útjába, vagy pedig, mint Szeged cselekedte, a tanyai központokat a város saját birtokán építették és nem adtak el semmi pénzen házhelyeknek való telkeket. A városok minden módon biztosítani akarták a saját *földesúri mivoltukat*. Az a rettegő aggodalom nehezedett lidércnyomás gyanánt a városok tanácsaira és közgyűléseire, hogy a faluvá sűrűsödő tanyákban idővel önállósági törekvések ébrednek fel, le akarnak válni az anyaváros testéről és *önálló közigazgatási egységgé akarnak alakulni*. Szeged például ezért nem engedélyezett évtizedeken át még hetipiacot sem olyan helyeken, amelyek alkalmasak lettek volna arra, hogy tiz tizenötezer embernek gazdasági centrumává alakuljanak.

Hosszú éveken át követett önző és rövidlátó politikájukban a nagy határral bíró alföldi magyar városok nem ismerték fel, hogy *új falvakkal a teremtése*

kulturális és nemzeti érdek és egybevág maguknak a városoknak az érdekével is. Egy ötezer lakosú falunak több a kulturális és gazdasági szükséglete, mint tízezer szétszórtan, teljes elszigeteltségben élő tanyai lakosnak, ötezer lakos együtt elbír egy rendes, osztályokra tagolt iskolát, amelynek növendékei télen nem maradnak el a hó, nyáron pedig a libalegeltetés miatt, elbír egy olvasó egyletet, népkört, téli gazdasági szaktanfolyamot, elbír egy gyógyszertárat, elbír egynél több boltot, egész sereg mesterembert és új elhelyezkedési lehetőségeket biztosít még az intelligenciának is. De előny a faluképződés még a város szempontjából is, mert az új falvak, ha netalán közigazgatásilag önállósulnának is, gazdaságilag nem vonhatják ki magukat a városnak centripetális ereje alól, hanem táplálni fogják annak iparát és kereskedelmét

Szeged falvai.

Kissé hosszasan foglalkoztunk ezzel a tanyai problémával, mert meggyőződésünk szerint a tanya kérdés és a tanya lakosságának bevonása a kultúrába és az intenzívebb gazdasági életbe, szorosan összefügg ez egész alföldi magyarság jövőjével, örvendetesen lehet megállapítani, hogy e tekintetben egy-két év óta Szegeden mélyreható változás kezdődött. 1924-ben a város szakított régi politikájával és elhatározta, hogy határának négy helyén, a két közigazgatási központ körül, továbbá Röszkén és Szentmihálytelken, a paprika-termelés központjaiban, ahol a tömörülésnek az összes előfeltételei megvannak, *házhelyeket bocsát áruba és*

maga veti meg az eddigelé minden módon megakadályozott falufejlődésnek az alapját. A faluszerű tömörülés ezeken a helyeken gyors lépésekben halad előre. Remélhető, hogy Szegednek ezt a kezdeményezését követni fogják a hozzá hasonló helyzetben levő többi városok is. És ha ennek a változásnak a nyomán falvaknak a koszorúja fogja körülvenni a ma egymástói sok órajárásnyira levő városokat» akkor a városok kultúrájának kisugárzása nem fog elveszni a tanyák közötti lakatlan hézagokban, hanem termékenyítő erő lesz belőle, amely emelni fogja az alföldi magyarság ma teljes elhagyatottságban élő széles rétegeinek szellemi és anyagi színvonalát.

A tanyai vasút.

A faluszerű települések lehetővé tétele mellett a másik fontos kérdés, melyet meg kell oldani a tanyavilág érdekében, a *közlekedés problémája*. A távolságok nagyok, az utak pedig, főleg a háború óta nincsenek mindenütt a *legjobb* állapotban. Hiába van Szegednek tanyavilágában 100 km. műútja, 54 km. szikelt útja és 50 km. ki nem épített útja, a nagy távolságok mellett a vasúttól távoleső alsótanyai gazda csak kivételesen jöhet be a városba terményeinek értékesítése és gazdasági szükségleteinek fedezése végett. Felsőtanyán e tekintetben kedvezőbb a helyzet, mert az ottani tanyavilágot egész hosszában érinti a Máv. szeged-budapesti fővonala, melynek a szegedi halárban egész sor megállóhelye van. Alsótanya azonban, mely a tanyavilágnak népesebb, gazdagabb

és értékesebb részét reprezentálja, teljesen a kocsi-közlekedésre van utalva. Már most kétségtelenül ebből a helyzetből következik, hogy a tanyavilágnak egyes részei minél messzebb esnek a várostól, a gazdálkodás annál primitívebb és külterjesebb. Harmincöt kilométerre a várostól a tanyai magyar közvetlen szükségletén kívül már nem termel gyümölcsöt és nem tenyészt baromfit, mert — nem érdemes.

Ennek a felismerése indította a várost már három évtizede arra, hogy foglalkozzék egy olyan gazdasági vasút építésének a kérdésével, amely arra van hivatva, hogy az Alsótanyát a városba igazán bekapcsolja. Formálisán a város a tanyai vasút kiépítésére vonatkozó határozatát 1907-ben hozta meg, mikor Szesztay László terveit magévá téve, a 76 cm. nyomtávolság mellett döntött és megállapította az építendő vasút irányát is. Ez a terv lényegében azóta sem változott és építése e sorok írásakor nagyjából szerinte is történik. A tanyai vasút irányát, állomásait mellékelt vázrajzunk tünteti fel. A vasút a városban, a közúti híd szegedi végénél a Rudolf térről indul ki és két szárnyvonalával összesen 72 km. hosszú. Egész hosszában a vasútnak 12 állomása lesz, lehetőleg úgy elhelyezve, hogy az állomások a tanyavilág minden részéről egyforma könnyűséggel legyenek megközelíthetők.

A speciális tanyai viszonyok jellemzésére meg kell azonban említeni, hogy az építés elhatározása után nagyon furcsa pálfordulások történtek a tanyai vasút körül. 1924-ben a tanyai vasút régóta húzódoó tervének megvalósítására a közvetlen lökést az adta

meg, hogy a város igen kedvező áron nagyobb mennyiségű kisvasúti sínhez jutott. Egészen eddig az időpontig a tanyai vasutat mindenki egyértelműen szükségesnek és hasznosnak vélte. Mihelyt azonban a város tényleg belefogott az építésbe és olyan szabályrendeletet hozott, hogy azok a gazdák, akiknek földje az állomások közelében fekszik és természetesen értékeiben tetemesen emelkedik, a vasút építéséhez aránylag csekély összeggel hozzájárulni tartoznak, megindult a tiltakozás és izgatás a vasút ellen, két ősi jelszó alapján: „Nem adózunk* és «Ha jó volt ezer esztendeig, jó lesz ezután is így.»

Ellene szegezték azonban a vasút építésének jóhízemű módon azt is, hogy az automobil technika mai fejlettsége mellett már nem lett volna szabad kisvasutat építeni, hanem autóbusz-forgalomra kellett volna berendezkedni. Ebben az érvelésben van valamelyes igazság, de megkésett abban a pillanatban, mikor a vasút építéséhez szükséges síneket a város már megvásárolta és a szükséges földmunkákat jórészt elvégeztette. Ezeken felül pedig azt sem lehet mondani, hogy a vasutat az automobil teljesen feleslegessé tudná tenni. Akár a teher-, akár pedig a személyforgalom szempontjából a vasút megindulása fordulóponthoz fog jelenteni Alsótanya egész életében.

Szeged és a szomszédos községek.

Említést tévén az automobilról, meg kell állapítani, hogy miként az Amerikában és Európa nyugati részén történt, nálunk is átalakító hatással lesz a gazdasági

életre, de ez az átalakító hatás nem a vasutak ellen, hanem a vasutak mellett fog érvényesülni. Ennek elő jelei már ma is kezdenek mutatkozni.

Abból, amit a tanyavilágról mondtunk, követ kezdetni lehet arra is, hogy Szeged az olyan városok közé tartozik, melyeknek közvetlen hinterlandjuk nincs. A szomszédos községek aránylag távol esnek a várostól, vagy pedig a velük való összeköttetés más körülmények folytán, — Hódmezővásárhely felé a nehézkes kompközlekedés a Tiszán, — van megnehezítve. Összehasonlítva a szekérrel, vagy a ritkán közlekedő vicinális vonatokkal, az automobil sebessége valóságosan legyőzi az időt és megszünteti a távolságokat. Ez teszi lehetővé mindenfelé, hogy autóbuszokkal rendszeres közlekedést bonyolítsanak le egymástól meglehetősen távolságra eső községek között is.

Szegednél az automobilizálódásnak ez a formája 1925-ben kezdődött meg, mikor magánvállalkozók autóbusz forgalmat létesítettek Kiskundorozsmára, a torontáli háromszög községeibe, sőt Makóra is. Ezek az autóbusz vállalkozások elég gyorsan beváltak és szaporodásukra lehet számítani. Egyáltalán abban a mértékben, amint az alföldön javulnak az utak, általa« nosságban is meg kell növekedni az autóforgalomnak.

Szeged mint földesúr.

Fentebb már két helyen is említést tettünk a szegedi határ rengeteg kiterjedéséről és igyekeztük vázolni, hogy milyen jelentősége van ennek a határnak kulturális és általában „városi” szempontból.

Gazdaságilag a határnak egészen más a jelentősége és feltétlenül kedvező a városra nézve. A határ nagy része ugyanis nem csupán közigazgatási szempontból tartozik a város impériuma alá, hanem magánjogilag a város *a földek tetemes részének tulajdonosa is*. A 141.775 hold határterületből 75.742 van magántulajdonban, míg 66.033 kat. hold magának a városnak tulajdona. Szeged város így *az országnak egyik legnagyobb földesura*. Egyúttal azonban akkora vagyonnak a tulajdonosa, hogy bárminemű finansziális tranzakció számára a legnagyobb biztosítékot tudja nyújtani. A háború előtti esztendőkből ezért nyújtottak úgy a hazai, mint külföldi pénzcsoportok igen szívesen kölcsönöket Szeged városának. Közjogi jellegű adóst képzelni sem lehet, aki közjövedelméin kívül még ekkora garanciát tudna nyújtani.

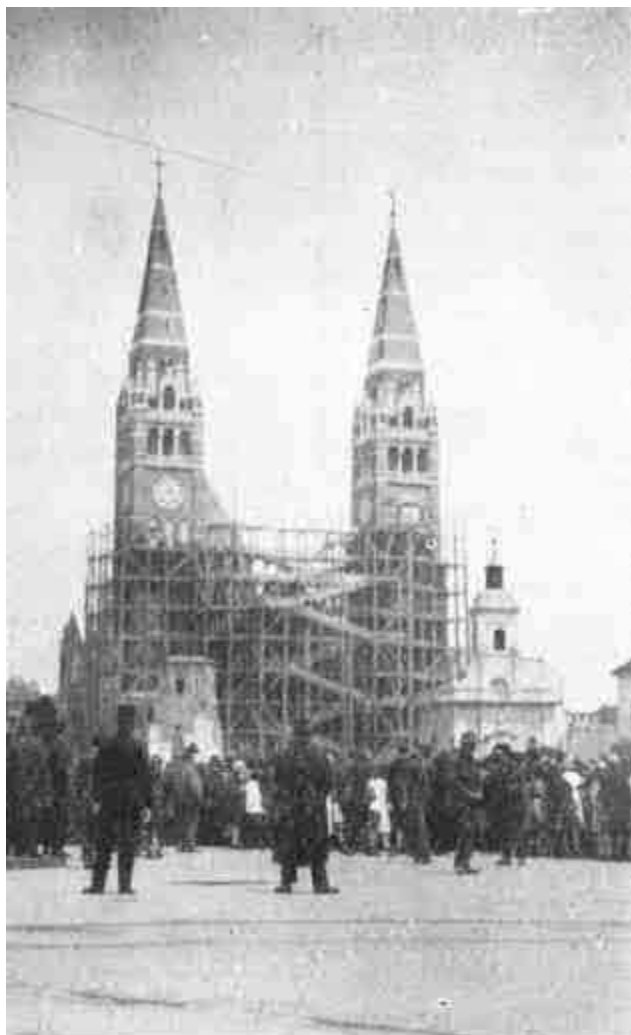
Birtokmegosztás és gazdálkodás.

Az a körülmény, hogy ekkora területnek maga a város a tulajdonosa, biztosítékot szolgáltat arra nézve, hogy a föld hasznosításában *messzemenő szociális szempontok* érvényesüljenek. Kivéve a legelő- és erdőterületeket, a város földjeinek túlnyomó részét hosszú lejáratú *kisbérletek* formájában hasznosítja. A bérletek zöme 5-20 hold nagyságú, a bérletek átlagos nagysága pedig 7.5 kat. hold. A népesség sűrűsödése és a mezőgazdasági kultúra intenziválódása esetén a városnak módjában van, hogy a bérleteket még kisebb parcellákra tagolja és így újabb meg újabb existenciáknak biztosítson megélhetést. Szociális szempontból

azt a rendszert, melyet Szeged földjeinek hasznosítása tekintetében követ, mintaszerűnek kell tekinteni, amely mindenesetre felette áll a földbirtokreformban lefektetett elveknek. De eltekintve minden egyébtől, tisztán szociális szempontból igazat kell adni annak a városi politikának, amely bármilyen csábító ajánlatok esetén nem járul hozzá a városi birtokok elidegenítéséhez. A föld a város kezében nem lehet árucikk, hanem egy olyan vagyon, amelyet magasabb célok szem előtt tartásával kell felhasználni.

A város földtulajdonához hasonló Szeged határában a *magánkézben levő birtokok megoszlása* is. 11.678 birtoktest közül 10.600 húsz katasztrális holdnál kisebb és a 100 holdon felüli birtokosok száma mindössze 39. Ennek a bérleti rendszernek és ennek a birtokmegoszlásnak kell tulajdonítani, hogy a háborút megelőző esztendőkből, mikor az Amerikába irányuló *kivándorlás* a mezőgazdasági lakosságnak mindenütt széles rétegeit ragadta magával, Szegedről kivándorlás egyáltalán nem volt.

Van azonban a szegedi birtokmegoszlásnak még egy másik érdekes hatása is. Minthogy a város birtokait nem idegeníti el, a kisközgazdasági pedig ragaszkodik földjéhez, *a birtokszerzés a szegedi határban igen nehéz*. Ennek kell tulajdonítani, hogy évtizedeken keresztül a szegedi gazdaközönség földéhségét a város közigazgatási területén kívül elégítette ki. Mérges, ötöms, Kiskundorozsma, Torontálmegyének Szeged felé eső szöglete és a szerb megszállás alá kerülő Horgos is tele van szegedi illetőségű egyének birtokaival.

FOGADALMI TEMPLOM 1926 JÚNIUS 3-ÁN

Művelési ágak tekintetében a szegedi határ a legutolsó kataszteri felmérés alkalmával a következő képet mutatta:

szántóföld	72.894 hold	51.5 %
kert	969	0.73 „
rét	17.132	12.05 „
szőlő	12.496	8.86 „
legelő	20.078	1395 .
erdő	7.559	5.36
nádas	455	0.38 „
terméketlen	10.192	7.17 „

Noha e kimutatás szerint a gazdaságilag hasznosított területek legnagyobb része szántóföld, *szemes terményekben* a határ nem termeli azt, amire a városnak élelmezés szempontjából, de méginkább malomiparának feldolgozásra szüksége van. Különösen nagy a hiány búzában. A kisember gazdálkodási rendszeréből folyik ugyanis, hogy gabonában aránylag kevés fölösleget állít elő és a túlnyomó részt saját háztartásában fogyasztja el. A hiányt így a város idegen területekről kénytelen fedezni. Mint már említettük, a fő beszerzési piaca gabonaneműekben Szegednek a háború előtt a tőle délre fekvő és ma idegen impérium alatt álló területekre esett. Az utóbbi évek folyamán a szegedi határban csökkenő irányzatot mutat a búza és tengeri termelése, növekszik ellenben a burgonya és egyes ipari növények termelése.

Anélkül, hogy a termelésstatisztikai eredményeket részleteznők, csak jelenség gyanánt állapítjuk meg, hogy a termésmennyiségek a szegedi határban évről-

évre nagy ingadozásokat tüntetnek fel, a terméseredmények pedig aránylag gyengék. Ez a kisbirtokgazdálkodási rendszerének ma még egy kétségtelenül mutatkozó hátránya. A trágyázás kevés, műtrágyát keveset használnak, a talaj ápolására kevés gondot fordítanak, mezőgazdasági gépeket alig alkalmaznak. Gözeke csak kevés van, ami természetes is, mert nincs nagybirtok. Ezen a hiányosságon a város segít valamennyire gözeke-bérszántással.

A bérlet- és birtokmegosztás rendszere okozta azt is, hogy hosszú évtizedeken keresztül Szegeden számottevő *mezőgazdasági gépkereskedelem* nem tudott kifejlődni. A kisember a gépek hiányát nem érezte, uradalmak és nagyobb birtokok pedig, melyek gépeket vásároltak volna, hiányoztak. Néhány év óta azonban e téren változás észlelhető. A gazdálkodás, főleg a határnak a város felé eső részein évről-évre *intenzívebb formák jelé halad*. Részint a mezőgazdasági munkaerő megdrágulása, részint pedig a haladás szükségének felismerése rávitte a tanyai magyart a tökéletesebb eszközök alkalmazására. A tanyai magyar kezd kisebb gépeket, traktorokat és egyéb felszerelési cikkeket vásárolni. Olyan jelenség ez, mely általános az egész alföldön s amellyel a hazai gépiparnak, hacsak nem akarja az egész területet Fordnak átengedni, komolyan számolni kell. Egyáltalán nem tetszik felesleges munkának, ha valamelyik gépgyár Szeged két tanyai központján *gépjavító műhelyt* állítana fel s ezzel a tanyák népét magához kötné. Meggyőződésünk szerint egy ilyen vállalkozás üzletileg is jól kifizetné magát.

A gazdálkodás rendszerével kapcsolatosan meg kell említeni, hogy a múlt század nyolcvanas éveitől kezdve, mikor a filoxera Felsőmagyarország szőlőit elpusztította, a szegedi halár homokos részein igen nagy *szőlőtelepítések* történtek. Ezek a telepítések nagy mértékben hozzájárultak a homok megkötéséhez, e gyúttál azonban a régebben nagyon csekélyre értékelt homokterületek földárainak emelkedéséhez. Annak idején a borszakértők bizonyos kicsinyléssel fogadták a homokon történt szőlőtelepítéseket, ma azonban már elintézett dolog, hogy ezek a telepítések nagyon jól beváltak és a homoki szőlőkön olyan borokat állítanak elő, amelyek a legjobb borfajtákkal is felveszik a versenyt.

Gyümölcstermelése a szegedi határnak elég nagy, de rendszeresnek nem tekinthető. A gyümölcstermelés ugyanis rendszerint a tanyák közvetlen közelében, vagy a szőlők közé ültetve történik, önmagáért gyümölcsöt a szegedi határban nem termesztenek és a minőségek azonosságával nem sokat törődnek. Legnagyobb a gyümölcstermelés Szatymazon és Alsótanyának a város felé eső részein. Szüts Mihály becslése szerint körülbelül 800.000 gyümölcsfa van Szeged határában.

A legutolsó művelési statisztika szerint Szeged határában 7559 hold *erdő* van. Ezeknek az erdőknek nagy része újabb telepítés, mert a régebbi erdőségeket a múlt század dereka táján nagyrészt elpusztították. Az erdőgazdálkodás állami ellenőrzés mellett pontosan betartott üzemterv szerint történik. Általánosságban a

szegedi erdőkről elismerik, hogy kezelésük igen magas színvonalon áll, a talajnak leginkább megfelelő fa-nemek vannak összeválogatva és utánpótlásuk a leg-racionálisabb. 1883 óta Szeged-Királyhalmon erdőőri szakiskola is áll fenn, amelynek meteorológiai és ornitológiai megfigyelő állomása is van. Az utolsó évtizedek szegedi erdőtelepítéseiben és az „alföldi sivány homokság” elleni küzdelemben főleg egy ember szerzett magának hervadhatatlan érdemeket, Kiss Ferenc miniszteri tanácsos, a szegedi erdőhivatal vezetője, aki méltán kiérdemelte a város hálójával együtt az *erdőültető* nevet.

Az *állattenyésztés* Szeged határában az alföldi kisbirtokos-formák között mozog; olyan momentumai, melyek külön említést érdemelnének, nincsenek. Az állatstatisztika adatainak számszerű felsorolása, mint azt a különböző kézikönyvek meg szokták cselekedni, önmagában, megfelelő összehasonlítási anyag nélkül nem mond sokat s így feleslegesnek mutatkozik, hogy e könyv keretébe beillesszük. Nem mellőzzük el azonban annak megemlítését, hogy az *iparszerű sertés-hizlalás*, amely azelőtt igen jelentős volt Szegeden, olyannyira, hogy a szegedi akoltelepek állománya közvetlenül Kőbánya után következett, majdnem teljesen megszűnt. Ez a körülmény főleg a szegedi szalámigyárak helyzetét igen megnehezítette, mert most szükségletüket Szegeden kívül, különböző uradalmakban kénytelenek fedezni.

Nincs azonkívül Szegednek megfelelő *baromfi-tenyésztése*, ami annál különösebb, mert a kisbirtok-

rendszer erre a legalkalmasabb. Amit a szegedi tanya-világ baromfiban produkál, annak legnagyobb részét maga a szegedi piac szedi fel. Épen ezért Szegeden olyan baromfi- és tojáskereskedelem, mint Szabadkán, Újvidéken, Orosházán, Szentesen vagy Hódmezővásárhelyen, nem tudott kifejlődni. Az egyetlen nagyszabású szegedi vállalat, amely hűtőház létesítésével együtt néhány éve erre az üzletágra rendezkedett be, állandó anyaghiánnyal küzd. Igaz viszont, hogy az említett városokban is baromfitenyésztést és az exportra alkalmas típusok előállítását a kereskedelem nevelő tevékenysége fejlesztette ki. Remény van rá, hogy Szegeden főleg az alsótanyai vasút kiépítése és üzembe helyezése ezen a téren a következő esztendőök folyamán üdvös változást fog előidézni.

Azok előtt, akik Szeged viszonyaival ismerősek, általános észlelt, de talán figyelemre kevésbé méltatott jelenség, hogy az utolsó évtizedek folyamán a szegedi határ igen jelentős

tájképi változásokon

ment át, melyek az intenzívebb gazdasági kultúra terjedésével, szállótelepítésekkel, fák ültetésével és a homok megkötésével állanak összefüggésben. Azok a képzetek, a beláthatatlan kiterjedésű fátlan pusztákról, melyeken a délibáb úzi csalóka játékait s amelyekkel nem alföldi embereknél még ma is gyakran lehet találkozni, ma már teljesen hamisak és idejüket multák. A puszták költészete ezen a vidéken már megszűnt. A tekintet nem kalandozhat el szabadon a lát-

határ széléig, hanem mindenütt fasorokba, ligetökké sűrűsödő gyümölcsösökbe, házakba, gazdasági épületekbe ütközik bele. Ennek is megvan a maga költőt szépsége, de a szépségek mellett ez a tájképi változás a magyar jövőnek egy fejezetét is hordozza magában. Az intenzívebb mezőgazdasági kultúra felé haladásnak van azonban az elmondottakon kívül még egy előfeltétele és ez a

mezőgazdasági szakoktatás

rendszerének kiépítése. Ez a kérdés országos jelentőségű ugyan, de egy speciális szegedi viszonyokat ismertető könyvben nem mellőzhető, annál is inkább, mert Szegednek, amely az ország második városa és erősen agrárius jellegű, semmiféle mezőgazdasági szakoktatási intézete nincs. A néhány esztendeje megkezdett *népfőiskolák* ugyanis nem állanak a mezőgazdaság szolgálatában, hanem főleg elméleti ismereteket adnak. Címükben főiskolai allűröket játszanak, mikor az alsó- és középfok hiányzik alóluk. Gazdasági ismereteket terjesztő *téli tanfolyamok* rendezése egyik legszebb feladata volna a városnak, amely egy ilyen kezdeményezés esetén a legteljesebb mértékben igényelhetné a kormány támogatását.

Van azonban Szegednek egy más meglevő mezőgazdasági intézménye, az 1924 őszén Újszegeden megnyílt *alföldi mezőgazdasági intézet*, amely remélhetőleg néhány éven belül már gyakorlatilag is éreztetni fogja hatását a többtermelés terén. Az intézet tulajdonképpen négy egymással parallel csoportra oszlik,

u. m. a kender- és lenkísérleti állomás, növénytermelési állomás, talajtani és agrokémiai állomás és mezőgazdasági vegykísérleti állomás, melyek egymás mellett és egymást kiegészítve szolgálják a mezőgazdasági kultúra ügyét. A négy állomás közül az utolsó végzi főleg a paprika ellenőrzés munkáját.

A szegedi paprika.

Szeged mezőgazdaságának legismertebb és speciális terméke a paprika, amely török közvetítéssel Indiából származott Szeged és Kalocsa környékére. Rendszeres termesztése Magyarországon a XVII. század végén és a XVIII. század elején kezdődött meg. Ma már a magyar paprika világhírre emelkedett és általánosan a legkellemesebb ízű és konzerváló hatású fűszerek egyikének van elismerve, melynek örleménye úgy magánháztartások, mint húsfeldolgozó üzemek és konzervgyárak használatára kiválóan alkalmas. A más hasonló termékekkel, különösen a spanyol paprika néven forgalomba hozott pimenfonnal szemben a magyar paprikának a nagy előnye az, hogy nemcsak megfesti az étéit, hanem annak ízt is ad és főzésnél nem ülepszik le, hanem egyenletesen oszlik meg ez ételben. A paprikatermeléssel Szeged és Kalocsa környékén több ezer kisgazda és bérlő foglalkozik. A termelés leginkább $\frac{1}{2}$ -3 holdas kis területeken történik. Szegeden évente változó mértékben 2500-3500 holdra lehet tartani a paprikával beültetett területet. A szegedi termelés mennyisége jó években a 250 vagont is eléri. Tekintettel a paprikatermeléssel össze-

függő nagy közgazdasági érdekekre a fölmívelésügyi minisztérium 1920-tól kezdve a szegedi és kalocsai állami vegyvizsgáló állomásokat megbízta a forgalomba hozott paprika ellenőrzésével. Paprikát csak az állami vegyvizsgáló állomás pecsétjével és zárójegyével ellátva szabad forgalomba hozni. Az állami vegyvizsgáló állomás minősítése a következő típusok szerint történik: édesnemes, félédes, vagy gulyás, elsőrendű rózsa, másodrendű rózsa, merkantil. Az állami ellenőrzésnek ez a rendszere, minthogy kezdetben a paprikaüzlet központosításának tervével járt együtt, nagy ellenkezéssel találkozott az érdekeltek részéről. Mióta azonban a háború idejére emlékeztető korlátozások megszűntek, a kereskedelmi tevékenység szabad és az állam működése csak a vegyvizsgálata és minősítésre szorítkozik, ezzel a rendszerrel az érdekeltek már nagyrészt megbarátkoztak, mert kétségtelenül megállapítható, hogy az ellenőrzés és minősítés nagyban hozzájárul a régebben elharapódzott hamisítások kiküszöböléséhez és a paprika hírnevének biztosításához. Hogy ez a rendszer mennyire bevált, azt legjobban mutatja, hogy épen most a jugoszláv kormány is foglalkozik azzal a tervvel, hogy magyar mintára bevezeti a paprika állami ellenőrzését. A Szegedtől délre elszakított területeken, főleg Horgos környékén ugyanis szintén van paprikatermelés, amely évről-évre állandóan fokozódik. Ennek a paprikának a minőségét kívánja a jugoszláv kormány a magyar kormány által bevezetett intézkedésekhez hasonló módon garantálni.

A magyar paprikaüzletnek központja Szeged, ahol évtizedek óta számos nagy és jóhírnevű kereskedő cég foglalkozik a paprikának kereskedelmi feldolgozásával és forgalomba hozatalával. Azoknak akik a paprikával foglalkozni kívannak, tudni kell, hogy ebben a cikkben az üzlet három egymástól többé-kevésbé független ágazatra, a termelésre, kikészítésre és kereskedelemre tagozódik. Ezt azért kell tudni, mert még ma is nagyon sokszor előfordul, hogy nemcsak külföldi, de budapesti cégek is a kereskedő megkerülésével termelőkkel keresnek Összeköttetést, abban a reményben talán, hogy így olcsóbb és jobb áruhoz juthatnak. Nyomatékosan rá kell mutatni ennek a hiedelemnek téves voltára. A termelő kisember, aki áruját nagyrészt csöves állapotban adja el a kidolgozónak, vagy malmosnak. A kidolgozott és megőrölt árut kisebb-nagyobb tételekben a kereskedő vásárolja össze, gondoskodik a minőségek egalizálásáról és egységes kereskedelmi típusok megteremtéséről. Mindezek a műveletek természetesen az állami vegyvizsgáló hivatal ellenőrzése mellett történnek, ami a magyar paprika végy tisztaságának és hamisítatlan voltának legfőbb biztosítója.

A minőség biztosítása mellett a szegedi paprika-termelés legfőbb problémája az öntözés. Spanyolországban ugyanis a paprika a kedvezőbb klimatikus viszonyok mellett korábban érik és ősszel sokkal lovább szedhető és így ugyanakkora területen normális viszonyok között sokkal nagyobb mennyiségű árut produkálnak. Ezt a hátrányt csak úgy lehetne

kiegyensúlyozni, ha öntözéssel hárítanak el a magyar paprika legnagyobb veszedelmét, a szárazságot. Épen azért kívánatos volna, ha a városi határnak azon a részén, ahol a paprikatermelés a legerősebb, kutak létesülnének, melyeknek vize öntözési célokra volna felhasználható.

Szeged gazdasági jelentősége a múltban.

Bertrandon de la Brocquiére francia utazó, aki 1433-ban látogatta meg Szeged városát, azt írta, hogy a város lókereskedelme oly nagy, hogy Szegeden-3-4 ezer lovat könnyűszerrel össze lehetne vásárolni. Más források azt mondják a török uralom előtti Szegedről, hogy vásárai nagyon látogatottak és messze vidékek kereskedői fel szokták keresni a szegedi piacot. Tudjuk azt is, hogy a török hódoltság előtti időben virágzó céhélet volt Szegeden. 1522-ben Szegeden 291 önálló iparosról történik említés. Ezt a kereskedelmi és ipari életet a török uralom sem tette tönkre, hisz a töröknek is szüksége volt iparcikkekre és a kereskedelem által forgalmazott termékekre. Szeged nagy gazdasági hanyatlása a török uralom fokozatos összeomlásának és a kuruc háborúknak idejére esik, mikor az általános bizonytalanság útját állotta minden gazdasági tevékenységnek.

Gazdasági jelentőségét Szeged a XVIII. század derekától kezdve kezdte ismét visszanyerni. Ekkor indult meg a rendes hajóforgalom a Tiszán lefelé, melynek torkolatától a Dunán szállították főleg a

A SZENT DEMETER TEMPLOM A LEBONTÁS ELŐTT

mezőgazdasági terményeket a pesti és még távolabb fekvő piacokra. Szeged így fokozatosan középpontja lett a déli alföld gabona-, termény- és állatkereskedelmének. A tiszai, marosi és dunai hajózás viszont megadta az alapját a régi Szeged egyik legfontosabb keresetforrását alkotó hajóács-iparnak.

A gőzhajózás kifejlődése, de különösen a vasutak kiépülése óta ez a helyzet sok tekintetben megváltozott. A tökéletesebb közlekedési eszközök bizonyos tekintetben decentralizálták, más vonatkozásokban pedig központosították a forgalmat. Vidéki gócpontok, amelyek addig tároló állomások, lerakodó helyek jellegével bírtak, átmenő állomásokká alakultak át és kevés számú nagy gabonapiac helyett a kisebb városokban és községekben is önálló gabona, termény- és állatkereskedő cégek alakultak, amelyek közvetlenül lépnek a fogyasztó piacokkal összeköttetésbe. Ezzel párhuzamosan azonban a forgalom centralizálódott is annyiban, hogy nálunk is, másutt is, az országos központok a forgalom nagy részét magukhoz szívták.

Ez a változás Szegeden az ötvenes évek derekán kezdődött, miután 1854-ben az osztrák-magyar államvasút társaság *pest-szegedi vonala* megnyílt. Míg Szeged volt a végállomás, ez a körülmény a forgalom emelkedését vonta maga után. 1857-ben azonban már Temesvárig épült ki a vasút és a bányászati állomások közvetlenül adták fel terményeiket Budapestre és azon túl az osztrák piacokra. Szeged tároló állomás jellege és mindaz az ipari és kereskedelmi élet, amely ezzel

volt kapcsolatos, megszűnt. A szolnok-aradi és Szabadka-zimonyi vonal, valamint egyes transzverzális vasutak kiépülése újabb forgalmi eltolódásokat hozott magával. Ilyen viszonyok mellett nem volt csoda, ha a terménykereskedők száma, ha abszolúte nem is, de a többi kereskedelmi ágakhoz való relatív jelentőségében megcsappant. Ugyanígy elsorvadtak azok az iparágak is, melyeknek léte a kocsin való fuvarozásra volt alapítva. Ugyanettől az időtől kezdve csökkent meg *a vásárok jelentősége is*. A vidéki vevő, akinek jó közlekedési eszközök állottak rendelkezésére, szükségleteinek kielégítésénél nem volt a kevészámú vásári alkalmakra korlátozva, hanem egész éven át felkereshette a fővárost és a nagyobb vidéki városokat, viszont a vidéki kereskedőkre is, akik bár mikor szerezhettek be árut, feleslegessé vált a túlnagy raktárak tartása. Ennek következtében egyenletesebb lett az elosztás, a nagy vidéki raktári cégek, különösen a vas- és kézműáru szakmában megfogyatkoztak, a közönség közvetlen igényeinek kielégítésére szolgáló nyílt árusítási üzletek ellenben megszorodtak. A réggel szemben ezt az új kereskedelmi irányzatot mindenekfelett a mozgásnak nagyobb szabadsága jellemezte.

Az iparban erre az időre, a múlt század második felére esik a kézműipar mellett *a gyárpar térfoglalása* és a kor szabadkereskedelmi irányzatához képest a céhrendszer felbomlása. Szegednek legjelentősebb nagyipari vállalatai ezekre az évtizedekre viszik vissza az eredetüket. 1869-ben 500.000 frt alaptőkével egy

„Szegedi gyáralapító részvénytársaság” nevű vállalat is alakult, amely azonban csak egy szeszgyárat tudott létesíteni és miután alaptökéjét elvesztette, kénytelen volt átszerveződni és eredeti széles feladatkörét összehúzóítani. Ugyanakkor mélyreható eltolódások történtek a kézműipar terén is; egész sor iparág, mely a nagyipar versenyével szemben életképtelenné bizonyult, vagy pedig a szokások, divat és igények megváltozása folytán elvesztette jelentőségét, megszűnt. E halálra ítélt iparágak közé tartoznak a hajóácsipar, szűrszabóság, gombkötő mesterség, paszományosság, tímárság, paplanos, kefekötő, viaszöntő, gyertyamártóipar és bizonyos mértékig a háziiparilag nagyban űzött szappanfőzés és tarhonyakészítés is. Ezek helyett más oldalon egész új iparágak keletkeztek.

A múlt század második felét így a gazdasági életnek a kapitalizmus által involvált nagy eltolódásai és a város gazdasági pozíciójának a változott viszonyok között való megtartására irányuló küzdelem jellemzi. Ez a küzdelem körülbelül a kilencvenes évek végén jutott nyugovóra, mikor a közlekedési hálózat legnagyobb része kiépült és a természetes egyensúlyi helyzet a központosításra törekvő főváros és a jelentőségük megtartására törekvő vidéki városok között helyreállott. Ettől az időtől lehet számítani Szeged közgazdasági jelenét.

A mai Szeged ipara

a történelmi fejlődéshez képest még mindig túlnyomóan *kis- és kézműipari jellegű*. A modern nagyipar Sze-

geden aránylag későn fejlődött ki és még ma sincsen a város nagyságához képest kellően képviselve. Ennek okát részben ott kell keresni, hogy a modern gyár-
ipar legszívesebben ott telepszik meg, ahol a feldolgozásra szánt nyersanyagok és az üzemi anyagok, — főleg szén, — rendelkezésére állanak. Szeged pedig úgy a legtöbb nyersanyag termelő helyétől, mint a szénbányáktól meglehetősen távol esik. A másik ok azonban az, hogy a régebbi kormányok iparfejlesztési politikájukban az alföldet meglehetősen elhanyagolták és főleg az ország perifériáinak nemzetiségi vidékeit favorizálták.

Hogy mennyi az *önálló iparosok* létszáma Szegeden, azt az állandó ingadozás melleit természetesen csak hozzávetőleg lehet megállapítani. Legutóbb, a kamarai választások elrendelésére való tekintettel az adólajstromok alapján a szegedi kereskedelmi és iparkamara állított össze statisztikát Szeged iparüzőiről, kereskedőiről, pénz- és biztosító intézeteiről. E statisztika szerint, amely megközelítő pontossággal az 1925 áprilisi állapotot tünteti fel, az iparosok száma volt 4517, a kereskedőké 3008, a pénz- és biztosító intézeteké pedig 39. Az iparosok közé az ipartestület kötelékébe tartozó képesített iparosok, a szabad iparokat űzők és gyáripari vállalatok egyaránt be vannak számítva. Az ipartestület kötelékébe tartozó képesített iparosok száma a testület kimutatása szerint 1925 december 31-én 3259 volt. Ezzel a taglétszámmal a szegedi ipartestület — a budapesti szakma szerinti testületektől eltekintve, — az országnak legnépesebb

ipartestülete. Az egyes szakmák sorában legerősebben a közönség közvetlen szükségletének kielégítését szolgáló ruházati iparok és az asztalosipar vannak képviselve és pedig a következő számokkal: cipész 312, asztalos 234, szabó 219 (magyar szabó külön 47), csizmadia 212, női szabó 209. Az iparosok között még ma is aránylag sok a piacozó és vásároló iparos. Ezeknek abszolút száma nem mutat csökkenést, de relatív jelentőségük az állandó üzlethelyiséggel bíró iparosokkal szemben megfogyatkozóban van. A kisipar viszonyainak ismertetésénél meg kell említeni azt is, hogy a legújabb időkben a kisipar körében erős modernizálódási törekvések észlelhetők; mind több iparos megy át a mesterséges üzemi erő, *motorok és kisebb szerszámgépek* használatára. Sajnos ellenben, hogy épen a legutolsó két-három esztendő nehéz gazdasági viszonyai nem kedveznek e törekvésnek és a kisemberekre nézve nagyon nehezzé teszik, hogy üzemeikben jelentősebb befektetéseket eszközöljenek. Érdekes jelenség gyanánt kell megemlíteni azt is, hogy Szeged volt az országban jóformán az egyetlen hely, ahol a *kisipari termelő szövetkezetek* részben életképeseknek bizonyultak. Magyarországon ugyanis az ilyen szövetkezeteket mindenütt felülről hozták létre és fennállásuk biztosítéka nem a tagok munkásságában, hanem a kívülről kapott támogatásban rejlett. A szegedi szövetkezetek közül több hosszú éveken át igen szépen prosperált és a cipőipari szövetkezet közülök egész gyári színvonalra emelkedett és az egész ország szakmabeli vállalatai között tekintélyes helyet foglalt

el. Na azonban még korai volna eldönteni, hogy ez a szövetkezet általános, vagy csupán személyi tényezőknak köszöni-e eddigi fejlődését. Nagyon sok más szövetkezet ugyanis egy-két évi experimentálás után beszüntette működését.

Az iparos-szövetkezetek mellett érdekes módon nyomulnak néhány év óta előtérbe Szegeden a *munkások ipari szövetkezesei*. Különböző szakmák munkásai egy olyan társuk vezetése mellett, akinek iparigazolványa van, egyesülnek és szövetkezeti alapon vállalnak munkákat. Az önálló iparosok ezeket a szövetkezeti alakulásokat nem szeretik, mert rájuk nézve erős versenyt jelentenek, sztrájkok esetén pedig a sztrájkban álló munkásoknak valóságos hátvédet szolgáltainak.

A kisipar viszonyainak ismertetésénél meg kell emlékezni Szeged egyes

ipari különlegességeiről,

melyek kifelé is bizonyos érdeklődésre tarthatnak számot. Ilyen ipari különlegesség például a *szegedi papucs* készítése, amely hozzátartozik a szegedi népviselethez. Készítésével a szövetkezeti cipőgyáron kívül számos önálló kisiparos foglalkozik. A színes bőrből és himzett bársonyból készült szegedi papucsok újabban a különböző árumintavásárokon keresett cikknek bizonyultak. Azelőtt erős kézműipari ág volt a *szegedi bicska* készítése is. Tíz-tizenöt esztendő óta ez az iparág visszafejlődni látszott, néhány év óta azonban váratlanul ismét fellendült és erősödőben van. Néhány

kisebb üzem igen tetszetős formában állítja elő az úgynevezett halas bicskákat, melyeket Mikszáthnak egy novellája emelt országos hírre. Hogy állandó Iesz»e a gyáripár versenyével szemben ez a fellendülés, még nem lehet megállapítani. A szegedi *szappan gyártásának* régebben a város környékének gazdag szikso-termelése volt az alapja. Mint márka, a szegedi szappan országszerte ismeretes volt. Ma ez a háziiparszerű szappangyártás visszafejlödőben van, de hasonló minőségű szappannak az előállítását tökéletesebb technikai berendezések mellett gyáripari vállalatok vették át. Itt lehet megemlékezni még a *tarhonya* és egyéb szárított tésztafélék gyártásáról, amely alkalmas volna arra, hogy nagyobb arányokban jelentős gazdasági ágazattá nőj je ki magát. Ez egyúttal természetes megvalósulása volna annak az elvnek, hogy a mezőgazdasági termények minél teljesebb módon kikészítve kerüljenek kivitelre.

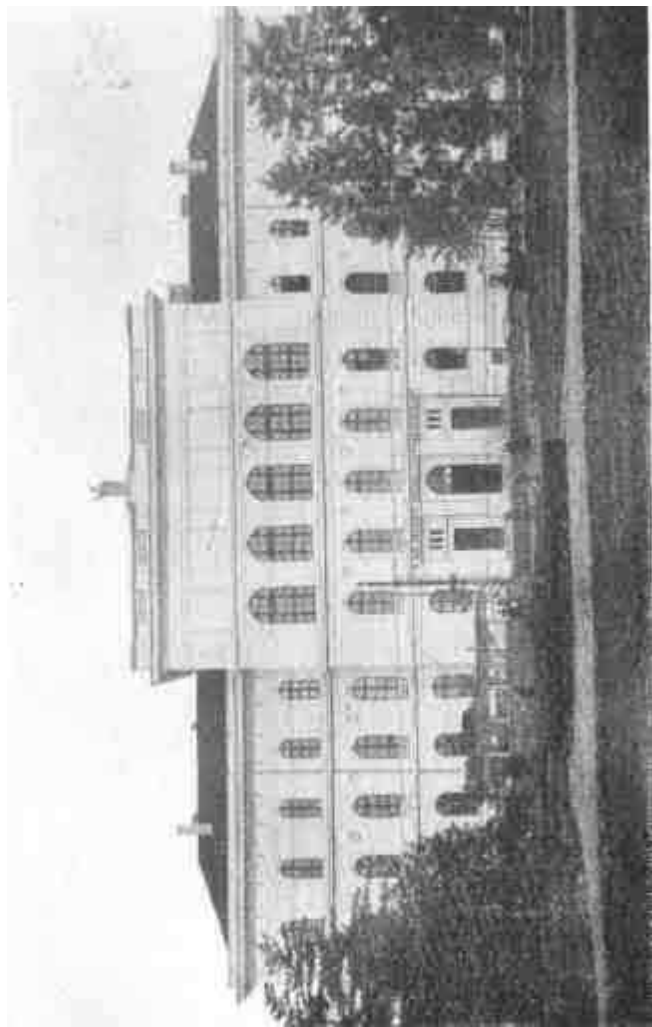
Van Szegeden, illetve közvetlen környékén bizonyos *háziipar* is. A háziipari ágazatok közül főleg a gyékényfonás- és szövés és a kosárfonás bír nagyobb jelentőséggel. Az elsőnek székhelye a Szeged közvetlen szomszédságában fekvő Tápé községben, az utóbbi pedig a megmaradt torontálmegyei falvakban van. Újabban sásból nemcsak gyékényeket és szatyrokat, hanem kalapfonatokat, kosarakat, fürdőcipőket és más háztartási cikkeket is állítanak elő. Ezek a gyékényárúk elég jelentős kiviteli cikket is képeznek. Értékesítésük kizárólag a szakmabeli szegedi kereskedők útján történik.

Áttérve

a gyáripar

viszonyainak ismertetésére, mindenekelőtt azt kell megállapítani, hogy egy pontos *gyáripari statisztika* felállítása igen nagy akadályokba ütközik. Az ugyanis, amit a törvény intézkedési alapján a közigazgatás gyárnak minősít, egyáltalán nem fedi a közgazdasági értelemben vett nagyipari üzem és gyár fogalmát. A különböző üzemtípusok között a határok meglehetősen elmosódottak és így csak hozzávetőlegesen lehet a gyárak számát megállapítani. Beleértve a nem szorosan vett ipari vállalatokat is (dohánygyár, vasúti műhely, villanytelep és gázgyár stb.) a közgazdasági értelemben gyárnak tekinthető üzemek számát mintegy *ötvenre lehet becsülni*. Hozzávetőleg ezek az üzemek közülbelül 5500 munkást foglalkoztatnak.

A nagyipar egyes ágazatai között Szegeden legrégebbi a *malomipar*, amely azelőtt főleg a Bácska és Bánság felső részének gabonáját dolgozta fel. Nagyon természetesen ezt az iparágat ezeknek a területeknek az elvesztése igen súlyosan érintette. Hasonló helyzetben van a *kenderipar* is, amely Szegeden két igen nagy vállalattal és számos kisebb üzemmel van képviselve. Szeged a régi Magyarországon is a kendergyártásnak legfontosabb centruma volt és a szegedi kenderfonógyár, mint kötél- és zsinergyár a legnagyobb volt egész Középeurópában. A mai helyzet jellemzésére elég annak a körülménynek a megemlítése, hogy a régi Magyarország kendertermelésének 90 százalékát Bácsbodrog vármegye produkálta. A textilszakmában

AZ EGYETEM KÖZPONTI BLDŐLETÉ A BUDAÖRSÉGI TÉREN

az újabb alapítások közé tartozik még egy *jutagyár* és egy közép nagyságú *kötszövőgyár*. Jelentős még Szegeden a húsfeldolgozó ipar, különösen pedig ennek keretében a *szalámigyártás*. Szegednek négy szalámigyára van, melyek az ország termelésének körülbelül 40 százalékát állítják elő. További 40 százalék a budapesti és Budapest környéki gyárakra esik, a fennmaradó mennyiség pedig az ország többi részére. Képviseleve van még Szegeden a *kefegyártás* és több közép nagyságú üzem foglalkozik a *cirok* ipari feldolgozásával. A kémiai iparok sorában megemlítendő» hogy Szegeden van az ország legnagyobb és legmodernebb *gyufagyára*, mellette egy *enyvgyár* és egy *bőrgyár*, amely újabban sikeresen állít elő finom bőrt is. A háború utáni évek kényszerű szünete után ismét erősebb mértékben kezdenek dolgozni a szegedi *fűrésztelepek*, melyeknek létalapját a Tiszán és Maroson úsztatott felsőmagyarországi és erdélyi fa szolgáltatja. Ez természetesen magával hozza a régebben virágzó fakereskedelem fellendülését is, melynek Szeged volt a Tisza mentén a legfontosabb lerakodó állomása. A faipar keretébe tartozik a *bútoripar* is, amely Szegeden számos közép nagyságú, de igen jó teljesítőképességű üzemmel van képviselve. A *vasipar* az említett települési körülményeknél fogva nem fejlődött túl a közép nagyságú üzemek méretein.

Magától értetődőleg ezek a sorok nem tartalmaznak teljes adatfelsorolást Szeged ipari vállalatairól, aminthogy ennek a könyvnek nem az a célja, hogy címtárat pótoljon, hanem csupán a legjelleg-

zetesebb ágazatokat emeli ki. Kisebb-nagyobb vállalatokkal az iparnak csaknem összes ágai képviselve vannak, anélkül azonban, hogy Szegednek a gyáripari város jellegét megadnák.

Épen erre való tekintettel azt sem lehet mondani, hogy Szegednek az ipari fejlődése a meglévő üzemekkel már lezárult volna. Ellenkezőleg a város a kereskedelmi és iparkamarával együtt még a háború előtti esztendőben kidolgozott egy *városi iparfejlesztési programot*, melynek alapján különböző kedvezményekben hajlandó részesíteni az idetelepülő új vállalatokat. A tulajdonában levő városi telkek közül a város tekintélyes részt új ipari alapítások számára rezervált. A viszonyok figyelembevételével mellett, különös tekintettel az ipartelepülés törvényére, Szeged kedvező talajnak mutatkozik *textilipari vállalatok* számára, különösen pedig tág terük volna a *mezőgazdasági iparoknak*, kezdve az egyszerű főzelékszárítástól a konzervgyártásig, növényi és állati termékek teljes ipari feldolgozásáig.

A háború több teljesen megérett ipari alapítási tervet hosszú időre elodázott; a háború után éveken keresztül a pénzpiac viszonyai nem voltak kedvezők nagyobb alapítások számára, remélni lehet azonban, hogy a viszonyok megjavulásával e tekintetben is örvendetes változás fog beállni.

A szegedi kereskedelem

helyzetének megítélésénél elsősorban utalnunk kell arra, amit fentebb a Szeged múlt gazdasági jelentő-

ségéről szóló bekezdésben mondtunk. Ott utaltunk főleg azokra az eltolódásokra, melyek az alföldi kereskedelem tekintetében a közlekedési hálózat kiépülése óta végbementek. Más helyütt viszont azokra a súlyos következményekre utaltunk, melyeket a trianoni határ-megállapítás jelentett Szeged egész gazdasági életére és ezen belül kereskedelmére is. Ezen az okon kívül amely lokális tényező gyanánt nehezedett a határ-várossá lett Szegedre, az utolsó évek folyamán nyomta még a szegedi kereskedelmet az általános világpiacon a depresszió is. Ezek azok a körülmények, amelyekből a szegedi kereskedelem helyzetének megítélésénél ki kell indulnunk.

Hozzávetőleges számítás szerint *Szeged nagykereskedőinek vevőközönységét* a háború előtti esztendőkből 50-70 százalékig a vidék szolgáltatta. Ebből a számból könnyen meg lehet érteni, hogy mit jelentett erre a nagykereskedelemre, ha éppen leggazdagabb és leginkább vásárlóképes vidékeit egy csapásra elvesztette. Viszont a másik oldalon Szeged kereskedelmi szempontból főleg mint terményértékesítő piac bírt jelentőséggel és a terményszakma körébe tartozó vállalatok nagy része a délvidékkel együtt legjobb beszerzési piacait vesztette el. Nem kedvezőbb azonban a nyílt árusítási üzletek helyzete sem, amelyek már évek óta érzik a középosztály vásárló erejének kimerülését.

Ami a *kereskedők létszámát* illeti, a kereskedelmi és iparkamara statisztikája alapján már fentebb említettük, hogy az 1925 áprilisi állapot szerint 3008 önálló

kereskedő volt Szegeden. Hogy ezt a kereskedői létszámot szakmák szerint részletezzük, annak nem volna sok célja, mert a statisztikák szerinti beosztás a kereskedelemben többé-kevésbé mindig önkényes» de főleg mert a kereskedelemben az egyes szakmák relatív jelentőségének megítélésénél nem az üzemek száma, hanem azok nagysága és forgalma a döntő, ami pedig a számszerinti kimutatásokból nem derül ki»

Kétségtelen azonban, hogy nem helyi, hanem országos és külkereskedelmi viszonylatban még ma is a *terménykereskedelem* Szegednek a legjelentősebb kereskedelmi ágazata. Eltekintve az említett nyomasztó körülményektől, Szegeden élénk a gabona-, paprika-, gyümölcs-, élőállat, állati termék-, baromfi-, liszt, stb, kereskedelem. Ezek az ágazatok Szegeden számos olyan céggel vannak képviselve, amelyek messze Magyarország határain kívül dolgoznak. Magkereskedelem terén az egyik szegedi cég országosan vezető pozícióra küzdötte fel magát. Az utolsó évek során egy modern hűtőház létesítése nagy szolgáltatokat tett a hús-, zsír, baromfi- és tojáskereskedelemnek, bár az utóbbi két ágazatban megfelelő mennyiségű anyag hiányában Szeged még mindig nem tudja a versenyt a Tiszántúl egyes helyeivel, főleg Orosházával), Szentessel és Hódmezővásárhellyel felvenni.

A *hűtőiparnak* a fejlődése a magyar baromfi-kivitel szempontjából azért fontos, mert a külföldi vevő szempontjából nem közömbös, ha a baromfi nem élő állapotban és a hosszú utón leromolva, hanem levágva, hűtőkocsikban kerül kivitelre.

A terménykereskedelemmel kapcsolatosan kell megemlíteni, hogy részben Szeged közvetítésével bonyolódik le a *makói hagyma* és a *tiszántúli cirok* külföldi exportja is. Szintén a terménykereskedelemnek egy újabban Szegeden egyre növekvő fontossággal bíró ágazata a *gyógynövényüzlet*. Az alföld flórája ugyanis rendkívül gazdag olyan vadon termő gyógynövényekben, amelyeket néhány esztendő előtt jóformán senki sem méltatott figyelemre. Ma ebben a szakmában már van néhány cég Szegeden, amely növekvő jelentőségű kiviteli üzletet bonyolít le.

Mindezekről a terménykereskedelmi cégekről a szegedi kereskedelmi és iparkamara pontos jegyzéket vezet és készséggel bocsájta érdeklődő kereskedők rendelkezésére.

Azokról az okokról, melyek Szegeden a nagyobb-szabású mezőgazdasági gépkereskedelem kifejlődésének útjában állottak, már fentebb, a mezőgazdasági viszonyok ismertetésénél megemlékeztünk.

A közönség közvetlen szükségletének ellátására szolgáló *nyílt árusítási üzleteknek* minden ágazata képviselve van Szegeden. Ezeknél a háború éveitől kezdve bizonyos stagnálás volt észlelhető. Újabban azonban az üzlethelyiségek külső kiépítése és belső berendezése tekintetében ismét haladás észlelhető a nagyvárosi formák felé.

A szegedi kereskedelem jellemzésére ehelyütt meg kell emlékeznünk még egy momentumról. Az 1924. és 1925. években, mikor a *kényszeregyezségek*,

fizetéképtelenségek és csődök száma mindenféle erősen emelkedő irányzatot mutatott, Szeged volt Magyarországnak az a nagyvárosa, ahol a legkevesebb ilyen eset fordult elő. Igaz, hogy ez részben azzal is magyarázható, hogy a nagyon kedvezőtlen helyzet folytán Szeged az utolsó években nem volt alkalmas piac nagy üzletekre, tehát nagy összeomlásokra sem lehetett sok alkalom. A döntő jelentőségű ok azonban abban keresendő, hogy a szegedi kereskedelem legnagyobb része jól volt megalapozva, nem feszítette túl hitelkereteit és üzletvitelében az óvatos konzervatívizmus elveit tartotta szem előtt.

Lényegében ugyanezt lehet elmondani Szeged

hiteléletéről

is és nem szabad megtévesztetnünk magunkat a háború utáni esztendőket jelenségeitől. Ez volt az az idő, mikor a fokozatos pénzromlás, konjunkturális lehetőségek, tőzsdei hossz, valutákkal való kereskedés, kosztüzletek, könnyű keresetek és látszólagos hasznok nagyon sokakat arra indítottak, hogy az úgynevezett *bankári* üzletágban keressenek érvényesülést. Eltekintve a nagyon elszaporodott magánügynököktől, csupán az 1920. évben Szegeden nem kevesebb, mint 24 magánbankcég kért és kapott iparendélyt. 1923-ban a nyilvános számadásra kötelezett pénzüzetek és magánbankok száma *a háború előtti hét intézettel szemben 42-re emelkedett*. Szeged volt az országnak pénzüzetekben leggazdagabb városa. Fölösleges mondani, hogy a pénzüzeteknek ez a túltengése messze meghaladta

a tényleges szükségletet és a gazdasági élet beteg jelenségének volt tekintendő.

A nagy szüretnek azonban hamar bekövetkezett a böjtje. Az 1924. szeptemberi tőzsdei válság után ezek az új és kellően meg nem fundált pénzügyintézetek egymásután szűntek meg. Legnagyobb részüknél az üzlet beszüntetése minden feltűnés nélkül történt és elmúlásukat senki sem vette észre. Történt azonban *négy bankbukás* is, melyek elég nagy port vertek fel, noha erre tulajdonképpen nem lett volna ok. Meg kell ugyanis állapítani, hogy ezek a bukások sok kisebb existenciát érzékenyen megkárosítottak ugyan, de *a szegedi üzleti életet egyáltalán nem érintették*. A szegedi ipar és kereskedelem ugyanis a könnyű keresetek kilátásaitól nem hagyta magát elcsábítani és kitartott a maga régi és megfontolt pénzügyi politikát követő intézeteinél.

Ezen intézetek között a legrégebbi a *Szeged' csongrádi takarékpénztár*, amely még 1845 október 1-én kezdte meg működését 50,000 forint alaptőkével, melyből ténylegesen 25.000 forint volt befizetve. Mint különlegességet jegyezték fel erről az intézetről, hogy alapítása évében *Vagyontalanok pénztára* néven egy olyan külön számlát nyitott, melyről olyan kisebb iparosok, akik semmiféle biztosítékot nyújtani nem tudtak, egy választmányi tag ajánlására és becsület-szavuk lekötése ellenében 3% kamat mellett 20 forintig terjedő hitelt nyerhettek. Nyolcvan esztendő meg-haladó fennállása alatt a Szeged-csongrádi takarékpénztár a vidék legelső intézeteinek sorába emelke-

dett és jó hírnevét változatlanul megtartotta. Nagyjában és egészében a Szeged-csongrádi takarékpénztár a legkonzervatívabb üzletkörre támaszkodik. Ipari érdekeltsége csak az utolsó néhány esztendő óta van.

Szeged másik vezető pénzintézete, a *Szegedi kereskedelmi és iparbank* 1867-ben alakult, mikor a politikai újjáéledés a gazdasági élet fejlődésének erős lökést adott. Az előbbinél nagyobb mozgékonyság jellemzi, ami főleg abból a körülményből következik, hogy klientéláját aránylag nagyobb százalékban kereskedelmi körök szolgáltatják.

A többi intézetek és magánbankok közül egynek a kivételével azok maradtak meg, amelyek már a háború előtt is fennállottak. Ezeknél azonban egy összefoglaló jellegű megfigyelést lehet tenni. Míg azelőtt majd mind teljesen önállóak voltak, a háború óta egyre jobban *keresnek kapcsolatot a nagyobb budapesti intézetekkel* és affiliait vállalatokká alakulnak át. Magyarázata ennek a pénzviszonyokban történt nagy eltolódás és az intézetek saját tőkéinek összeszűrorodása, ami csak a koncentrálódás révén egyensúlyozható ki. Újabban azonban az összes szegedi intézetek betét- és folyószámla állománya igen erősen emelkedik.

Itt kell megemlékezni a *szegedi tőzsdéről* is, melyet a Szegedi Lloyd társulat megalakulása alkalmával, 1868-ban létesített. Tartósnak azonban ennek a tőzsdének az élete gazdasági életünk erősen centralizált volta mellett sohasem bizonyult és a budapesti tőzsde mellett sem tudott jelentőségre szert tenni.

Működése egyes nekilendülésekkel mindig csak két-három éves időszakokra terjedt. Legutóbb 1919-ben, a nagy valutaüzletek és tőzsdei árfolyamemelkedések idején hívták éleire, de működése 1923-ban formális beszűntetés nélkül ismét abbamaradt. Mint érdekes jelenséget kell azonban megemlíteni, hogy ebben az évben, mikor már a konjunkturális üzletek összezsugorodását lehetett észlelni az egész vonalon, a budapesti tőzsde elnöksége beadvánnyal fordult a kereskedelemügyi miniszterhez és panaszt emelt a vidéki tőzsdék ellen, hogy azok a budapesti tőzsde forgalmát elszívják. Sajátságos, de tanulságos példája volt ez ismét annak a beteges féltékenységnek, mellyel Budapest a vidék gazdasági életének minden önálló megnyilvánulását fegyelni szokta.

Szeged kultúrája.

Szeged kulturális életének megítélésénél abból kell kiindulnunk, amit fentebb a város jellegének ismertetésénél mondtunk. A város lakosságának nagy része tulajdonképpen csak a statisztika szempontjából városi lakos és azok a rétegek, amelyek egy városnak a kultúráját hordozzák, Szegeden nem túlságosan szélesek. Kulturális teherbírás szempontjából a statisztika szerint százhuszezer lakosú Szeged egy körülbelül ötven-hatvanezer lakosú kizárólagosan városi jellegű település teherbíró képességével hasonlítható össze. Ez egy olyan alapvető tény, amelyet Szeged viszonyainak megítélésénél szem előtt téveszteni nem szabad. Ezzel lehet megmagyarázni az olyan jelensége-

ket, hogy Szegednek még ma is, az egyetem idetelepülése után egy igazi kimondott könyvkereskedése nincs, hanem csak kisebb-nagyobb papírnemű vegyeskereskedései vannak, amelyek mellékesen könyvet is tartanak raktáron.

Ez természetesen nem jelenti azt, hogy Szegednek kultúrája ne volna és hogy ebben a kultúrában értékes elemek ne volnának felfedezhetők: mindössze egyszerű megállapítása a kultúrát hordozó elem viszonylagos csekélységének. Kulturális szempontból Szegednek ezért nem volt meg a fővárostól az a relatív függetlensége, amely megvolt például a háború előlit időben Kolozsvárnak vagy Pozsonynak. Akár irodalmi, akár pedig művészeti tekintetben Szeged a háború előtt függvénye volt Budapestnek. Nem változtat ezen ez sem, amit nagyon sok helyütt már elmondtak Szegedről, hogy onnét kerültek ki Mikszáth Kálmán, Pósa Lajos, Gárdonyi Géza és még sokan azok közül, akik ma a magyar irodalom ragyogó nevei közé tartoznak. A hangsúly ugyanis az ő irodalmi működésük megítélésénél arra helyezendő, hogy *kikerültek* Szegedről. Szegeden ők egyszerű, szürke kis újságírók voltak, akiket Szeged akkor ismert el, mikor Írásaik országos fémjelzéssel ellátva kerültek vissza. Az irodalom országos nevei között csak Tömörkény István, Móra Ferenc és Juhász Gyula azok, akik Szegedről szereztek nevet maguknak és megmaradtak szegedieknek. Csak a legutolsó időben kezdenek e tekintetben a változás jelei mutatkozni.

Külsőleg Szeged kultúráját talán legerősebben a

tiszaparti épület reprezentálja, amely *kultúrpalota* nevet is visel. Ez foglalja magában az egész vidék legnagyobb és legjobban rendezett közkönyvtárát, amely alapítójának, Somogyi kanonoknak a nevét viseli és a négy osztályos városi múzeumot. A könyvtár alapját 1881-ben negyvenezer kötetes adományával Somogyi kanonok vetette meg. Azóta a könyvtár állománya 120.000 kötetre szaporodott fel és a különböző szakoknak arányos fejlesztésével az alapítás idejében megvolt egyoldalúsága megszűnt. Anyagi szempontból ez a könyvtár a legnagyobb kulturális érték, amelyet Szeged a magáéééééé mondhat. A könyvtárral egy épületben elhelyezett múzeumnak van képtára, néprajzi, régészeti, természetrajzi osztálya és legújában az utolsó két évszázadra terjedő kultúrhistoriai gyűjteménye. Igen értékes a múzeum néprajzi és archeológiai anyaga, amely abban is kiválik a vidéki múzeumok között, hogy teljes szakszerűséggel van rendezve. Különös említést érdemelnek a *csókai* régészeti leletek, ahol az újabb kőkorszaktól a honfoglalás koráig egymásra rakodtak a különböző kultúrrétegek. A nevelő szempontot a szegedi múzeum kiváló módon szolgálja azáltal, hogy benne a tárgyak nem holt anyag gyanánt vannak összehordva, hanem instruktív felírásokkal vannak ellátva. Részben ennek lehet köszönni, hogy az utolsó évek folyamán úgy sikerült fokozni a múzeum látogatóinak számát, hogy ma már egy évben a százezret meghaladja. A szegedi múzeum így igazán kulturális missziót teljesít.

A szegedi múzeumnak azonban van egy nagy

hibája, amely független az intézet igazgatásától: a kulisszaszerű épület, amelyet 1896-ban emeltek, ma már teljességgel szűk és nincsen meg az intézet fejlesztésének lehetősége. A háború alatt természetesen az ilyen dolgok háttérbe szorultak, ma azonban a múzeum kérdése már kopogtat a város ajtaján, amely nem engedheti meg, hogy legszebb kulturális intézménye elsorvadjon. Ideiglenesen a múzeum kibővítésére egy lehetőség kínálkozik. A kultúrpalota háta mögött van az úgynevezett *várrom*, a régi szegedi vár maradványa. Ha ezt egy kerítéssel hozzákapcsolják a múzeum épületéhez, benne el lehetne helyezni az archeológiai vagy kultúrhistoriai gyűjteményt és ezek helyiségei a főépületben felszabadulnának. A két épület közötti pázsiton nagyon szépen helyet találhatnának külföldi múzeumok mintájára azok a nagyobb kőemlékek, melyek most hozzáférhetetlenül vannak a kultúrpalota szuterénjében felhalmozva. Magától értendőleg ez a megoldás csak ideiglenes volna és a múzeum kérdését csak egy külön *képtári palota és kiállítási csarnok* építésével lehetne megoldani, amire annál nagyobb szükség van, mert ma Szegeden nincs egyetlen hely, ahol ideiglenes jellegű művészeti kiállításokat lehetne rendezni.

A Somogyi könyvtáron kívül tekintélyes, szintén százezer kötetre tehető könyvtára van az egyetemnek, elég jelentős könyvtára van a kegyesrendi gimnáziumnak, a ferencrendi zárdának, szakkönyvtára a kereskedelmi és iparkamarának. Husz-huszonötre lehet becsülni azonkívül az olyan magánkönyvtárakat, melyek

KULTURPALOTA

könyvészeti szempontból már komoly értéket képviselnek,

A magyar irodalmi kultúrát szolgálja Szegeden a *Dugonics-társaság*, amely azokat egyesíti kebelében, akik Szegeden a szépirodalom és tudomány művelésével foglalkoznak. Alapszabályai szerint a társaság tagjainak száma ötvenben van megállapítva. A közönséggel való kontaktust a Dugonics-társaság felolvasó ülések révén tartja fenn. Működési tere azonban nemcsak Szegedre terjed ki, hanem irodalmi estélyeket szokott rendezni a környező vidéki városokban is. A szegedi egyetem professzorai által alapított *Mikes irodalmi társaság* a hasonló általános célok mellett az erdélyi kapcsolatok ébrentartását szolgálja.

Mindazoknak az egyesületeknek felsorolása, amelyek egyéb céljaik mellett a kultúra egyes ágait művelik, vagy támogatják, természetesen nem lehet feladatunk. Itt csak a *Szegedi filharmonikus egyesületet* és a *Szegedi képzőművészeti társulatot* említjük meg, melyek hangversenyek, illetve tárlatok rendezésével szolgálják a művészetet. Ugyanígy csak a teljesség kedvéért említjük meg a szegedi *színházat*, amely rendszerint elég nívós és ki tudja elégíteni a színvonal tekintetében támasztható igényeket.

Nem volna tökéletes a Szeged kultúrájáról megrajzolt kép

az egyetem

említése nélkül, annál is inkább, mert az egyetemnek Szegedre helyezése lesz hivatva arra, hogy nagy

lökéssel vigye előre a város kultúrájának az ügyét» Tudatában voltak ennek a körülménynek azok, akik már a múltban hosszú és szívós küzdelmet folytattak azért, hogy Szegedből egyetemi város lehessen. Ezek a törekvések ugyanis már egy évszázadnál hosszabb időre tekinthetnek vissza.

A felső oktatási intézetért folytatott küzdelem első állomása volt 1792-ben az akkori liceum mellett a bölcsészeti tanfolyam felállítása. Ugyanakkor a város felirattal fordult a helytartótanácsához, melyben jogakadémia engedélyezését is kérte. Noha ezt a kérést a szomszédos vármegyék is támogatták, 1827-ben pedig az országgyűlés is pártoló határozatot hozott, a terv kivételre nem került. Kérését a város 1868-ban az alkotmányos éra első vallás- és közoktatásügyi miniszteréhez intézett beadványában megismételte, 1876-tól kezdve pedig kifejezetten oda módosította, hogy a tervbe veti harmadik egyetemet Szeged kapja meg. Ismeretes, hogy ekkor az egyetem megszerzéséért milyen küzdelem indult meg a magyar városok között. Egészen a kilencszázas évekig az egyetemre igényt tartó városok állandóan ostromolták a kormányt és licitálták túl egymást az egyetem céljaira szükséges anyagi eszközök megajánlásában. 1906-ban a város közgyűlési határozattal mondta ki, hogy a harmadik egyetem Szegedre helyezése esetén alapítványokat létesít, átadja az egyetemnek könyvtárát, közegészségügyi intézményeit, adja az egyetem céljaira szükséges telkeket és vállalja a különböző épületek előállítását hat millió korona keretén belül. Ez az

BELOYÓGYÁSZATI ÉS SEHÉSZÉTI KLINIKA (FELSŐ IPARIKOLA ÉPÜLETI)

áldozatkészség azonban nem bizonyult elegendőnek, mert a kormány politikai és egyéb szempontok mérlegelésével az 1912-ben felállításra került új egyetemek székhelyéül Debrecent és Pozsonyi jelölte ki.

Sajnos, a háború szerencsétlen befejezésének kellett eljönni, hogy Szeged is megkapja a maga egyetemét. Ez abban a formában történt, hogy az 1921. évi XXV. te. a Kolozsvárról menekült Ferenc József tudományegyetem székhelyéül Szegedet jelölte ki.

A törvény meghozatala alkalmával azonban a „Kolozsvárról menekült Ferenc József tudományegyetem” a pusztá címnél alig jelentett többet. Kolozsvárról ugyanis semmit sem lehetett elhozni és Szegeden, mintha egy teljesen új intézményről lett volna szó, úgy kellett az egyetem megszervezését megkezdeni.

Ami a legfontosabb volt, első pillanatban úgy lehetett otthont teremteni az egyetemnek, hogy más intézményeket áldoztak fel. Az egyetem elfoglalta a kir. ítélőtáblát, a vasúti leszámoló hivatal épületét, az új felső ipariskolát, az állami gimnáziumot, egy elemi iskolát, különböző egészségügyi intézményeket stb. Ezek az intézmények vagy kettésével összeszortultak, vagy ismét más intézményeket szorítottak ki a helyükből. Szinte úgy festett a kép, mintha az állam és a város az alsó és középfokú oktatást fel akarná áldozni az egyetem kedvéért.

Ez az egészségtelen helyzet huzamosan nem leheteti volna fenntartható, nemcsak a működésükben megbénított többi intézmények, hanem magának az egye-

fémnek az érdekében sem. A lefoglalt épületek közül egyeseket ez egyetem véglegesen birtokába vett és céljainak megfelelően adoptált. Több épület azonban kezdettől fogva csak ideiglenes, szükségotthonul szolgált. Főleg az oktatás eredményessége érdekében végleges otthont kellett teremteni a klinikáknak. Nagyszabású építkezési programot kellett felállítani, amely csak a város és az állam együttes áldozatkészségével volt megvalósítható. Nem számítva az egyetemi építkezés sekhez szükséges kisajátításokat, melyeknek költségét egészen a város vállalta magára, az állam és a város együtt tizenegy millió aranykoronát szavaztak meg az egyetem céljaira. Ezen a kereten belül nagyjából meg lehet teremteni az állandóan lefoglalt épületeken kívül az egyetem végleges otthonát. Mikor ezeket a sorokat írjuk, az első klinikai épület emelése a Tisza partján már meg is kezdődött.

Hogy ez megtörtént, annál örvedetesebb Szegedre nézve, mert az egyetemi építkezések a városnak egy fájó sebet fogják megszüntetni, az árvíz előtti vityillóknak a Rudolf tér és Gizella tér közötti halmazát, amely már régen megérett volna arra, hogy csákány alá kerüljön. A megkezdett építkezés így nemcsak végleg Szegedhez köti az egyetemet, hanem megoldja városrendezési programnak egy régóta függőben levő kérdését is.

Mindazok, amiket a fentebbiekben elmondottunk, önkénytelenül is rávezetnek a város

jövő feladatainak

tárgyalására. Nagy általánosságban ezeket a következőkben foglalhatjuk össze: a megalkotott nagyvárosi keretek fokozatos kitöltése, a kövezés, vízszolgáltatás, csatornázás és közvilágítás kérdésének megoldása, szóval a városi jelleggel járó követelmények teljesítése. Ezekkel kapcsolatos az egyetem végleges elhelyezése, a tanyai vasút kiépítése és minél több kis bérlakás építése. Az utolsó három feladat közül kettő már a megvalósulás stádiumában van, ami pedig a kislakások építését illeti, e tekintetben Szeged város eddig is teljes mértékben megtette köteleességét.

Az első csoportban említett feladatok közül a megfelelő *útburkolat* megépítése és fenntartása az alföldi városokban a szükséges anyagok hiánya miau mindig a nehéz és költséges feladatok közé tartozott» Különösen nehézé teszi azonban az utak karbantartásának ügyét Szegeden a városnak rendkívül nagy kiterjedése és az a körülmény, hogy az árvíz után a város legnagyobb részében feltöltött talajra épült. Az úthálózat belvárosi része és a külvárosokba vezető főbb utvonalak már a háború előtti esztendőkből fokozatosan aszfalt-, gránit- és bazaltburkolatot kaptak,, de a háború folyamán a karbantartás nehézségei miatt ezek az utak nagyrészt megrongálódtak. 1923 óta a város fokozott mértékben igyekszik ezeket a hiányosságokat pótolni és a burkolatlan utakat is a kövezési program keretébe beilleszteni. Legújabbán a nagykörút és egy sugárút újraburkolása készült el. A teljes uccarendezés évtizedek munkája lesz.

Ugyanígy a megoldásra váró feladatok közé tartozik a város *vízellátásának* kérdése is. Ezidőszerint a város vízellátása kétféle módon történik. A belvárosnak nagynyomású vízvezetéke van, amely vizét a vízműtelep és víztorony útján nyolc artézi kútból kapja. A külvárosi részeket vízzel tizenegy artézi kút látja el 102 uccai kifolyóval. A belvárosi vízvezeték építésénél elkövették azt a hibát, hogy egy folyóvíz mentén fekvő városnál úgy az ivó-, mint haszonvíz ellátásának problémáját kizárólag kutakkal akarták megoldani. Ennek következtében a nyári hónapokban a magasabb emeletek vízhiányban szenvednek. Ez a vízhiány pedig abban a mértékben, amint a város belterülete fokozatosan beépül, a dolog természetéből folyólag csak növekedhetik. Berzenczey Domokos városi főmérnök a Magyar Mérnök és Építész Egylet Közlönyében megjelent tanulmányában helyesen állítja fel a tételt, hogy itt két feladat vár a városra, egyrészt a vízmennyiség szaporítása, másrészt a gazdaságos felhasználás biztosítása. Ugyanez áll a külvárosokra is, ahol a meglévő kutak szintén nem elégségesek már a szükséglet kielégítésére.

Csatornázva szintén csak a város belső része van és a *csatornázás kiterjesztése* a nagy nivókülönbségek miatt, ha nem is a megoldhatatlan, de mindenestre technikailag nehezebben megoldható feladatok közé tartozik. Említett tanulmányában a csatornakérdésről a város főmérnöke a következőket írja:

„Már az árvíz előtt voltak a városnak csatornái, a rekonstrukció pedig a hálózatot igyekezett az akkori

igényeknek és viszonyoknak megfelelően kiépíteni. A meglevő rendszer szerint a csatornavizeket három szivattyútelep útján távolították el, úgy azonban, hogy a csatornába csak a csapadékvizek s a híg szennyvizek jutnak, míg a fekáliákat pöcegödrök fogják fel. Ez a hovatovább mind kevésbé kielégítő rendszer, a város mély fekvése miatt sok bajt okozó talajvizek, a pöcegödrökben összegyűlő fekáliák egészségügyi káros következményei és eltávolításuk költségei, a csapadékvizek gyors elvezetésének lehetetlensége a város közönségét meggyőzték arról, hogy a csatorna-rendszer gyökeres újjáépítése halaszthatatlan feladat. Ezért 1910-ben a mérnöki hivatal mellett egy csatornázási kirendeltséget szerveztek, mely Farkas Árpád műszaki főtanácsos vezetése alatt elkészítette a város általános csatornázásának tervzetét. A mintegy 6 és félmillió költséggel előirányzott munka kivitelét a háború akadályozta meg és ma a 130 milliárdos beruházás végrehajtására nincs lehetőség. Teendőink az iszapos csatornák tisztításában, egyes nyitott csatorna-szakaszok befedésében és helyi javításokban merülnek ki, addig, míg egy boldogabb kor ennek a végtelen fontos feladatnak megoldását lehetővé fogja ienni. A három szivattyú-telep normális feladatának megfelelően működik.”

A *közvilágítás* kérdése sajnálatos módon Szegeden egyáltalán nincsen kielégítően megoldva. A világítás egy magántársaságnak a kezében van, amely annak idején a maga szempontjából túlságosan kedvező szerződést tudott kicsiholni a városból. Ez a

vállalat szolgáltatja a gázt és villamos áramot egyaránt. Mentségére szolgál a város régi vezető embereinek, hogy 1865-ben, mikor a gázvilágítást bevezették, Szeged az úttörők közé tartozott a magyar városok között és akkoriban még a városok nem ébredtek annak tudatára, hogy az ilyen fontos közüzemeket legcélszerűbb kommunális kezelésbe venni. Így történt, hogy a háború folyamán a társaság a vis majorra való hivatkozással a közvilágítást képtelenül elhanyagolta és a 2130 uccai gázlámpa számát 766-ra redukálta. Épen mikor e sorokat írjuk, tárgyalások vannak folyamatban a világítás kérdésének gyökeres megoldására, abban a formában, hogy egy vegyes részvénytársaság alakíttassék, melyben a város is részesedik és az új társaság az 1935-ben lejáró kencesszióinak további harmincöt évre való meghosszabbítása ellenében, kötelezi magát a világítás teljes modernizálására.

Megoldásra vár azonkívül a *közúti vasút* kérdése. A szegedi villamosüzemű közúti vasútnak kilenc kilométer vonala van, amelyen azonban gőzüzemű teherforgalmat is bonyolít le. Egészen a háború befejezéséig a közúti vasút egy belga részvénytársaság tulajdona volt és a karbantartás körül elkövetett mulasztások folytán meglehetősen lerongyolódott, sőt a vágányok melletti burkolat fenntartására vonatkozó kötelezettségét sem teljesítette. Mióta a vállalat a budapesti villamos tröszt tulajdonába ment át, megkezdődött a hiányok és 'mulasztások pótlása. Ebbe a munkába azonban a városnak is be kell kapcsolódnia. A társulat újszegedi vonala ugyanis nincs üzemben, de ma for-

galomra nem is alkalmas a *közúti hid* rossz állapota miatí. Amíg ez a tatarozás meg nem történik, Újszeged villamos közlekedés tekintetében el van zárva Szegedtől.

A távolabbi jövő perspektívájában még más kérdések is megoldásra várnak. Ide tartozik a *második városháza* kérdése, illetőleg a különböző városi hivatalok koncentrálása. Mióta a város a mostani városház mellett levő Zsótér-házat igen helyes várospolitikai szempontok által indítatva megvette, meg van adva e fontos programpont megvalósításának a lehetősége. Megépítésre vár a *vásárcsarnok*, a *zenepalota*, a modern és higiénikus igényeknek megfelelő *közkórház*, melyet az egyetemnek Szegedre helyezése egyáltalán nem tett feleslegessé, a *rendőrség* épülete, a vasút mellett emelendő elosztó *postahivatal* és gondoskodni kell a *városi múzeum kibővítéséről*, amely már sehogysem fér el jelenlegi helyiségében. Erről és az *egyetemi építkezésekről* egyébként más helyütt megemlékeztünk.

Magától értetődőleg amit itt elmondottunk, az nem a közvetlen jövőnek, hanem hosszabb esztendőknek megvalósításra váró programja. Épen ezért ennek a programnak a keretébe be kell még illeszteni a *kereskedelmi és téli kikötő* megépítését, valamint a Tiszán Algyőnél átvezető *közúti hidat* is. Annak idején ugyanis az algyői új vasúti híd építése alkalmával elkövették azt a pótolhatatlan hibát, hogy a hidat nem építették ki egyúttal a közúti forgalom számára is. Szegednek Hódmezővásárhely és a Tiszántúl felé irányuló közúti

forgalma így a kezdetleges és a téli hónapokban teljesen szünetelő közlekedésre van utalva. Egy olyan város szempontjából, amelyet nem övez falvak gyűrűje s amely távolabbi gravitációs körzetét a szerencsétlen politikai alakulások folytán elvesztette és így új orientációra van utalva, kétszeres fontosságai bír ennek a tiszántúli összeköltetésnek a megnyitása. Ez egyébként nemcsak Szegednek, hanem Csongrád megyének és Békés megye erre eső népes és gazdag községeinek is érdeke. Így ennek a hídnak megépítése az országos jelentőséggel bíró kérdések sorába emelkedik.

Mindezekon felül előbb vagy utóbb meg kell indulni a háború óta félbemaradt *magánépítkezésnek* is. Az építkezési tevékenység, különösen pedig a *lakásépítés* nem lehet kizárólag a hatóság feladata. Épen Szeged városáról el kell ismerni, hogy nagyon sokat tett e tekintetben és talán nincs az országban város, amely az építkezésekre annyit fordított volna, mint Szeged. Két év alatt négy nagy bérházat épített és így a munkaalkalmak teremtésén kívül hozzájárult a lakásínség enyhítéséhez is. Ezt a feladatot azonban a várostól a magánvállalkozásnak kell átvenni és ennek kell kitölteni a meglevő keret hézagait. Főleg el kell tüntetni az árvíz előtti időből maradt és az utak szintjénél mélyebben fekvő házakat és a külvárosoknak a talajvíztől fenyegetett egészségtelen lakásait, melyek a tuberkolózis igazi tanyái. A következő esztendőök folyamán nemcsak egy szebb, hanem egészségesebb Szegednek az alapjait kell lerakni,

Szeged pénzügyei.

Magától értetődőleg a városra háruló feladatok ilyen programszerű felsorolásánál fel kell merülni a kérdésnek, hogy a várost anyagi ereje és pénzügyi helyzete mennyiben képesíti ezek megvalósítására. Fentebb már említettük ugyan, hogy Szeged 66.033 kat. hold földnek a tulajdonosa és így bármely finansziális tranzakció számára a legnagyobb biztosítékot tudja nyújtani, de ennek kiegészítésében általánoságban is Ismertetjük a város pénzügyeit, az 1914. és 1926. évi költségvetési előirányzatok összehasonlítása alapján. Minthogy az 1926. évi költségvetés papírkoronában állítatott össze, a fejtegetéseinkhez szükséges tételeket 14.500 szorzószámmal visszaszámítottuk békekoronára és így hasonlítottuk össze az 1914. évi költségvetés megfelelő tételeivel.

Áz 1914. évi költségvetés a város kiadásait 6,585.914 koronában, bevételeit 5,562.266 koronában irányozta elő, az 1,023.648 korona költségvetési hiány fedezésére pedig 50 % pótdát hozott javaslatba. Ezzel szemben az 1926. évi költségvetés 5,775.733 aranykorona kiadást, 5,365.545 aranykorona bevételt és 410.188 aranykorona hiányt tüntet fel, aminek fedezése ismét 50 % pótdával történik.

Magának a két költségvetésnek ez a nyers szembeállítás nem mond sokat, legfeljebb azt árulja el, hogy bár a mostani aranykorona vásárló ereje nem éri el a békekorona vásárló értékét, Szeged város adminisztrációra, gazdasági és kulturális célokra még mindig

nem költ annyit, mint amennyi elő volt irányozva a háború előtti utolsó normális költségvetésében. A nagy értékpusztulások után, melyekkel a háború járt, a költségvetési tételeknek ez a redukciója és a takarékoság érvényesítése az egész vonalon, érthető és természetes. Viszont ez a körülmény mutatja azt is, hogy Szeged város költségvetése nem vesztette el szükséges ruganyosságát. A városnak vannak olyan jövedelmi forrásai, melyek még fokozhatók. Áll ez elsősorban a magánjogi természetű bevételekre, a földek jövedelmére, ami 1914-ben 1,774.158 koronában, 1926-ban pedig 1,523.494 aranykoronában volt előirányozva. Az utóbbi összeg 250.664 koronával kevesebb az elsőnél, noha azóta a bérbeadott földek terjedelme a legelők feltörése és más körülmények következtében megnövekedett.

De a költségvetésben más eltolódások is történtek. Az árvíztől a háborúig Szeged város körülbelül 70 millió koronát költött beruházásokra, városrendezési és városfejlesztési célokra. Ezeket a kiadásokat a város nagyrészt hitelműveletekkel fedezte. Az 1914. évi költségvetésben az úgynevezett szenvedő tőkék kamatai 1,580.976 koronával szerepeltek, vagyis a költségelőirányzat kiadási oldalának közel negyedrésszére rúglak. A háború alatt és után a város rossz koronában adóságait visszafizette és a mostani költségvetésben a szenvedő tőkék kamatai csupán 360.000 aranykoronával, vagyis a kiadási oldalnak egytizenhatod részével szerepelnek. így a város megszabadult olyan kiadások igen jelentős részétől, amelyek a múltban a jövő gene-

ráció terhére vétettek fel. Viszont az adósságaitól megszabadult városnál meg van adva annak lehetősége, hogy fokozatosan előteremtse azokat az összegeket, amelyek a városodás processzusának további lebonyolításához szükségesek.

Financiális tekintetben a jövő Szeged megvalósítására szolgáló első lépésnek kell tekinteni a kormány által kontrahált Speyer féle amerikai kölcsön keretében 3.6 millió aranykorona felvételét, melyből a város a tanyai vasutat építi meg s ha az építésnél felesleg marad, azt ismét egy bérház építésére fordítja. A háború előtti tartozásaitól megszabadult város kétségtelenül tovább fog haladni ezen az utón és ha szükséges, újabb, de már olcsóbb kölcsönöket fog fejlődésének szolgálatába állítani. Kétségtelenül szaporodni fognak azonban a városnak úgy közjogi, mint magánjogi természetű bevételei is, ami szintén kedvező perspektívákat nyit meg a városi jövő szempontjából.

Befejező sorok.

Mindezek után körülbelül megállapíthatja az olvasó, hogy mi az, ami *hiányzik Szegeden*. A környék. Szegednek az egy *újszegedi ligetet* kivéve, melynek létesítése a város néhai nagy főispánjának, Kállay Albertnek emlékét dicséri, igazi kirándulóhelyei nincsenek. A szőlőkben gazdag Szatymaz igen kellemes nyaralóhely azoknak, akiknek van valami birtokuk, de arra, hogy kirándulóhely legyen belőle, kissé távol esik. Legfeljebb a Boszorkánysziget, amely nevét az utolsó magyar boszorkányégetésről vette, jöhet tekintetbe.

De magában a városban és közvetlen környékén is kevés a fa, mert a régebbi generáció még nem ismerte annak szükségességét, hogy mesterséges tündöket létesítsen a házak tömkelegében. A kommun előtti hónapokban pedig kiirtották a nagykörút fáit és a körtöltést körülvevő erdősávot is, amelynek az lett volna a hivatása, hogy a környék homokját és porát felfogja. Ennek helyreépítése még sok időt fog igénybe venni.

Pedig éppen a fák kultusza terén Kállay Albert melleit volt Szegednek egy olyan embere Kiss Ferenc főerdőtanácsos személyében, akinek érdemeit hosszú évtizedek múltával is emlegetni fogják. Lélekben ő utóda annak a Vedres István városi főmérnöknek, aki a múlt század elején a jövőbe látó szemekkel rajzolta meg Szeged jövő fejlődésének utait. Vedres István hangoztatta először nyomatékos formában a Duna-Tisza csatorna szükségességét, ő vetette fel azt a gondolatot, hogy a szegedi várat tárházzá alakítsák át, mely centruma legyen az alföld gabona- és terménykereskedelmének és ő foglalkozott először komoly formában az alföldi sivány homokság betelepítésének kérdésével. Az ő terveit váltotta részben valóra Kiss Ferenc a Szabadka felé eső homoknak *erdősítésével*. Ezek az erdők azonban messze esnek a tulajdonképeni várostól és az, aki vonaton jön Szegedre és csak a házak közötti várost látja, nem vesz róluk tudomást. Pedig ezekkel az erdőkkel kezdődik és folytatódik ma diadalmasan a pusztai homok meghódítása a gazdasági kultúra számára.

A budapesti vonat utasa, mikor Szeged felé közeledik, a város külső részéről ítélve, először egy nagy alföldi falut vél maga előtt látni. Az igazi város csak később bontakozik ki előtte. De a tornyok, középületek, gyárkémények és házsorok még nem árulnak el mindent. Nem árulják el a jövő fejlődésének perspektíváit, különösen pedig a város igazi hivatását, amely abban áll, hogy a magyar gazdasági és szellemi kultúrának melegét sugározza ki a tőle délre fekvő párázatos levegőjű, gazdagságban ragyogó területekre.

Szegedre vonatkozó munkák jegyzéke.

Banner János dr.: Szeged közgazdasága. 1922.

Banner János dr.: Szeged települése. Föld és Ember. 1925.

Berzenczey Domokos: Szeged műszaki létesítményeiről. Mérnök és Építész Egylet Közlönye. 1924,

Csonka-Váradi: A szegedi paprika. 1905.

Horváth-Thiring: Szeged és környéke részletes kalauza. 1925.

Kálmány Lajos: Szeged népe. 1891,

Kelemen Béla: Adatok a szegedi ellenforradalom és a szegedi kormány történetéhez. 1919.

Kereskedelmi és iparkamara évi jelentései 1893-1925.

Kovács János: Szeged és népe. 1901.

Kulinyi Zsigmond: Szeged új kora. 1901.

Lázár György: Szeged az egyetemért. 1906

Löw-Kulinyi: A szegedi zsidók. 1885.

Lugosi Döme: Szegedi útmutató. 1909.

Malina Lajos: Szegedi érdekeket szolgáló legyen-e az alsótanyai gazdasági vasút? 1906.

Reizner János: Szeged története. 4 köt. 1900.

Rigler Gusztáv dr.: A nagy magyar alföld artézi kutjai és sziksós tavai. Term. tud. Közlöny. 1923.

Szesztay László: Az alsótanyai gazdasági vasút. 1910.

Szüts Mihály: Szeged mezőgazdasága. 1914.

Tonelli Sándor dr.: A Maros szabályozása és hajózhatóvá tétele. A szegedi kereskedelmi kikötő. 1917.

Tonelli Sándor dr.: A Szegedi Lloyd Társulat ötven éves története 1918.

Varga Ferenc: Szeged története. 1895.

Vedres István: A sivány homokság használata. 1825.

Vedres István: A Tiszát a Dunával öszve kaptsoló ujj hajózható csatorna. 1805.

Woerl: Kalauz Szegeden és környékén. 1895.

Szeged földrajzi fekvése.....	4
A város lakossága.....	13
Adatok Szeged múltjából	15
Az átalakulás ideje.....	19
A nagy árvíz	20
A háború és a francia megszállás ideje.....	22
A szegedi kormány	25
A trianoni határ.....	28
A mai Szeged.....	30
Szeged középületei, hidjai és szobrai	32
A város hatóságai és hivatalai.....	45
A város jellege.....	47
Város és tanya	50
Szeged falvai	58
A tanyai vasút'	59
Szeged és a szomszédos községek.....	61
Szeged mint földesúr	62
Birtokmegosztás és gazdálkodás	63
Tájképi változások.....	71
Mezőgazdasági szakoktatás.....	72
A szegedi paprika	73
Szeged gazdasági jelentősége a múltban	76
A mai Szeged ipara.....	81
Ipari különlegességek	84
A gyáriper.....	86
A szegedi kereskedelem	90
Hitelélet.....	94
Szeged kultúrája	97
Az egyetem.....	103
Jövő feladatok.....	109
Szeged pénzügyei	115

Képek és térképek

Alacsony vízállás a Tiszán	5
A Tisza legmagasabb vízállása 1919 májusban.....	9
Frankfurt a/M. és Szeged beltér, összehasonlító vázrajza	33
Széchenyi tér és városháza	37
A középkori csonka torony 1926 márciusban.....	51
Szeged határterületének vázrajza.....	53
Fogadalmi templom 1926 június 3-án	65
A Szent Demeter-templom a lebontás előtt	77
Az egyetem központi épülete a Dugonics téren	87
Kultúrpalota	101
Belgyógyászati és sebészeti klinika.....	105